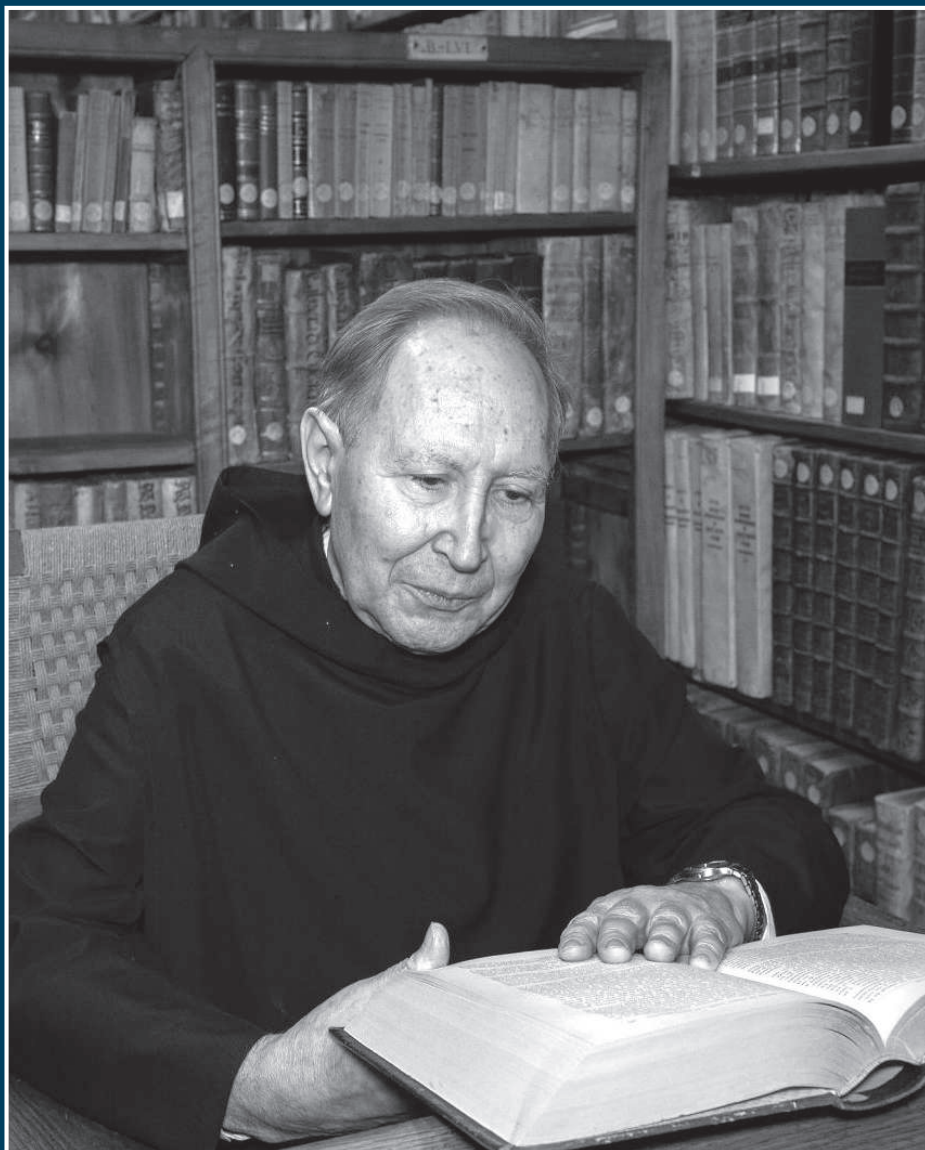

Josep Massot i Muntaner

IN MEMORIAM

AJUNTAMENT DE BELLPUIG
"Premi Valeri Serra i Boldú"

Abril de 2023

gent de casa

Sumari

Presentació per Jordi Estiarte i Berenguer	3
Josep Massot i Muntaner, tenacitat i rigor, amabilitat i sensibilitat al servei de la cultura catalana per Lluís Calvo.	5
Josep Massot i Muntaner, una personalitat clau al servei de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya per Pilar López Arcos i Ramon Vilar Herms	19
Massot, historiador: el forjador de camins per Arnau Cònsul Porredon	35
Josep Massot, home del Renaixement per Ramon Miró Baldrich	43
Josep Massot i la seva societat per Margarida Bassols Puig.	57
Bibliografia	70
Pàgines web	74

Nota d'edició

A l'abril de l'any passat moria el pare Massot, qui, entre mil quefers més, havia estat membre del jurat del Premi Valeri Serra de Cultura Popular des de l'inici i president des de la mort de Josep Romeu.

No vam dubtar que el següent llibre de Gent de casa havia de ser dedicat a Josep Massot i Muntaner, In Memoriam, com havíem fet anys enrere amb els doctors Josep Romeu i Isidor Cònsul. I que ho podíem fer entre els mateixos membres del jurat, tot combinant-ne la coneixença personal amb parlar de la seva sapiència, prou constatable a través d'una quantiosa obra publicada.

Vam destriar uns apartats temàtics i ens els vam repartir per no repetir massa els escrits. No es tractava en absolut de ser exhaustius, i menys en la citació de tota la temàtica particular tractada per cada un, puix que ja n'hi havia una bibliografia publicada (el 2016) i la idea era donar-ne una caracterització i un cert repàs valoratiu dels principals llibres que hi corresponguessin.

La col·laboració des del Departament de Cultura ha derivat a dos etnomusicòlegs, Pilar López i Ramon Vilar. I també ens han enviat –mitjançant el bon quefer de Rosa M. Canela– els targetons que incloem amb el llibre.

Reproduïm al final dues signatures del pare Massot (una de finals del segle XX i l'altra d'inicis del XXI, separades per una trentena d'anys) que mostren el procés de simplificació, paral·lel a aquest “treballar per als altres” que havia esdevingut el seu ideal.

R. Miró

Fotografia de la coberta: Josep Massot llegint a la biblioteca de Montserrat.

© dels textos els autors
Dip. Legal: L 175-2023
Impressió SALADRIGUES SL

Presentació

Jordi Estiarte i Berenguer
Alcalde de Bellpuig

El mes d'abril del 2022 va morir al monestir de Montserrat en Josep Massot i Muntaner, el pare Massot, vam perdre així un importantíssim referent intel·lectual en la defensa de la llengua i la cultura dels Països Catalans. Religiós, va ser durant 57 anys monjo de l'Abadia de Montserrat, editor, historiador i filòleg. Va néixer a Palma, a les Balears l'any 1941, es va llicenciar en Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona el 1962, el mateix any que ingressà a l'Abadia de Montserrat com a monjo benedictí. El 1971 és ordenat prevere i l'abat d'aquell moment, Cassià M. Just, el va nomenar director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAMSA), que va dirigir fins al final de la seva vida.

Militant activista de la llengua i la cultura, la seva tasca va facilitar la implicació d'intel·lectuals i persones rellevants de la cultura catalana de diverses tendències per consolidar Montserrat com a punt de trobada i diàleg cultural i social dels Països Catalans. Una peça cabdal en la continuïtat de la tasca editorial de Montserrat amb 500 anys d'història, on va donar cabuda a publicacions en català de gran importància científica o històrica que avui són imprescindibles per l'alta cultura.

També va tenir un paper fonamental en l'activitat pedagògica i divulgativa de la cultura, així va exercir de professor de català per als monjos joves a l'Escola Filosòfica i Teològica de Montserrat, va ostentar els càrrecs de president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de president de la Societat Catalana de Llengua i Literatura filial de l'Institut d'Estudis Catalans, de secretari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes entre d'altres.

Guardonat amb la Creu de Sant Jordi (1996), Doctor *honoris causa* per la Universitat de les Illes Balears (1999) i de València (2016) i Premi d'Honor de les Lletres Catalanes l'any 2012 avalen la seva incansable dedicació a la cultura.

Però el pare Massot també fou un activista incansable per la defensa dels drets de les persones i de les llibertats polítiques i socials des dels temps de la dictadura franquista i el seu compromís de militància antifeixista fou inqüestionable. El 1970 es manifestà contra la dictadura franquista, com a conseqüència de la seva implicació personal en la tancada d'intel·lectuals a Montserrat en el que seria la llavor de la futura Assemblea de Catalunya.

Per conèixer més la seva faceta d'historiador i de militant antifeixista és indispensable escoltar l'entrevista que li va fer l'Associació Memòria i Història de Manresa i que podeu trobar a la pàgina web *memòria.cat*, en què desgrana fets històrics tan determinants com l'expedició republicana del capità Bayo per intentar recuperar l'illa de Mallorca a les primeries de la Guerra Civil, que va esdevenir un fracàs absolut, i la crueltat de les forces italianes del comte Rossi contra els milicians vençuts, exemplificat en el cas de cinc milicianes violades i assassinades a mans de les milícies feixistes i els falangistes mallorquins. La crueltat de la repressió a la rereguarda dels dos bàndols en guerra, però sense eludir el compromís d'identificar i denunciar en tot moment la responsabilitat única dels militars colpistes feixistes que es van revoltar contra el legítim govern de la República. Les accions de l'abat Marcet per intentar protegir el monestir i els monjos dels excessos de la violència revolucionària de rereguarda malgrat no poder impedir l'assassinat de 23 i com Montserrat va acabar sent un hospital militar durant la Guerra Civil.

La reflexió sobre la repressió revolucionària contra l'Església a través de la figura del bisbe Perelló de Vic, salvat pel Govern de la Generalitat de Catalunya.

La visita, el 23 d'octubre de 1940, d'Heinrich Himmler cap de les SS alemanyes i ideòleg de l'holocaust jueu durant la II Guerra Mundial, qui en un deliri esotèric, més propi d'una pel·lícula de Hollywood que del món real, va presentar-se a Montserrat perquè pensava poder trobar-hi el Sant Grial, peça indispensable per a la recreació mística de creences de les SS. Les visites del dictador Francisco Franco i la posició de fermesa antifrancquista de la comunitat de Montserrat en general i de l'Abat Escarré en particular. Finalment és interessant la seva reflexió sobre l'auge del feixisme a la Unió Europea i la seva entrada en totes les seues parlamentàries dels països membres.

La seva vinculació amb Bellpuig també ve de lluny i ha estat prolífica, ja que ha estat el responsable de les edicions de tots els premis Valeri Serra i Boldú com a director de Publicacions de l'Abadia de Montserrat i ha presidit durant molts anys el jurat que atorga els premis en categoria absoluta.

Se n'ha anat una persona cabdal en la cultura, en el compromís antifeixista i un militant incansable per als drets culturals, socials i polítics de la nostra ciutadania. Amb 80 anys ens ha deixat una persona que el 2021 deia: "Tinc feina per viure cent cinquanta anys!". Tant de bo l'hagués pogut deixar tota feta. El seu llegat serà etern.

Que la terra li sigui lleu

“FORTITER IN RE, SUAVITER IN MODO”

Josep Massot i Muntaner, tenacitat i rigor, amabilitat i sensibilitat al servei de la cultura catalana

Lluís Calvo

*Institució Milà i Fontanals de Recerca en Humanitats
Consell Superior d'Investigacions Científiques*

A MODE DE PRESENTACIÓ

Escriure sobre qualsevol persona sempre és complex i compromès però fer-ho sobre una persona bona i a la vegada plena de saviesa com el pare Josep Massot i Muntaner (D.E.P.) és una tasca molt difícil... per no dir impossible!

L'expressió que encapçala aquest text (*fort en el fons, suau en la forma*) potser pot semblar quelcom exagerada però és, realment, la millor manera que defineix l'obra i la personalitat del pare Massot: persona de formes amables, d'extrema cordialitat i generositat que combinava amb una ferma i quasi granítica voluntat i tenacitat per assolir els seus objectius tot superant moments difícils ja fossin personals o de qualsevol altra mena. De fet, la seva millor definició seria aquella que diu que sempre va fugir de la sobreactuació, profundament enderiat en fer i mai preocupat per ensenyar la seva immensa producció.

De fet, hi ha un aspecte que, personalment, considero que en el moment de

la seva defunció no va ser suficientment considerat i que, des del meu punt de vista, fou veritablament providencial: el pare Massot ens va deixar el 24 d'abril de 2022, un dia després de la nostrada festa del llibre, un dia a tocar dels 22 i 23 d'abril de 1616 en què, respectivament, Cervantes i Shakespeare van morir i, també, d'un 23 d'abril de 1981 quan en Josep Pla ens deixà orfes dels seus escrits.

Per un moment fixem la mirada en aquests quatre homenots de la cultura universal... Cervantes, Shakespeare, Pla i... el pare Massot: cadascú en un registre vital i creatiu diferent però tots ells en un indret en comú: tenir la cultura, la literatura i, en definitiva, l'estudi, com a motors de les seves vides, posant al davant el fet que per anar endavant, individualment i col·lectivament, només podrem créixer com a éssers humans si mirem d'aprofundir en el nostre propi coneixement i en l'estimació pel nostre patrimoni creatiu col·lectiu. Si la recerca en genètica ens ha mostrat que l'ADN

és la clau de volta de les nostres vides, la recerca científica sobre ell ha obert i està obrint moltes portes i vies per a conèixer i guarir les nostres malalties; en aquest sentit, el patrimoni cultural, en tots els seus vessants, esdevé el nostre particular ADN de l'ésser col·lectiu. I aquí és on el pare Massot és al bell mig, com autèntic far del que hem estat, del que som i del que podem ser.

Per tot això, aquestes humils línies volen ser més que merescut homenatge a un tità de la cultura catalana i hispana (a la vora de 1300 escrits, entre articles i llibres), una senzilla aproximació a una obra gegantina en quantitat i qualitat.

Com és lògic, el món de la cultura catalana va escriure sobre la persona i la seva obra quan s'assabentà de la seva defunció, però potser les paraules de l'escriptor Sam Abrams publicades ja fa un decenni ("Un per tots i tots per un". *El Punt/Avui*, 27 de març de 2012) sintetitzen, de manera molt precisa, potser les tres grans aportacions del pare Massot i, a la vegada, perquè la seva marxa va causar un profund desassossec en el país i especialment en el món de la cultura i de la recerca historiogràfica. Les seves contribucions més destacades serien:

- 1) El coneixement molt profund de la història i la cultura en llengua catalana, la qual cosa va dur-lo a fer aportacions de primer nivell.

- 2) La saviesa intel·lectual i la quantitat extraordinària de les seves contribucions, les quals es caracteritzen pel seu rigor, essent els seus mètodes de treball impecables.

- 3) La qualitat dels seus escrits, tots ells caracteritzats no solament pel rigor sinó també per l'ús precís i ben correcte del català, la qual cosa restà ratificada quan va rebre el Premi de les Lletres Catalanes l'any 2012. Val a dir que en aquest acte, el pare Massot es va permetre una llicència personal quan va dir que feia 50 anys que no feia vacances!

Aquest darrer aspecte també ha estat destacat per altres autors com Bartomeu Fiol ("Contribució perifèrica", *Avui –Cultura–*, 7 d'abril de 2004), que va dir que els textos del pare Massot es caracteritzaven per "[...] un especial domini del llenguatge que empra, defugint tants de clixés pseudopuristes i evitant tota afectació; aconseguint, en definitiva, un llenguatge d'una naturalitat i fluïdesa extraordinàries [...] cal reconèixer la seva qualitat i bon gust. Potser qualcú opinarà que som un exagerat en la meua apreciació però jo no conec cap prosa d'un rendiment semblant en el seu terreny".

UNA APROXIMACIÓ A LA VIDA I L'OBRA DEL PARE MASSOT

En Josep Massot i Muntaner va néixer a Palma el 3 de novembre de 1941 i ens va deixar al Monestir de Montserrat el dia 24 d'abril de 2022.

Va ingressar a la Universitat de Barcelona (UB) el 1958 per a estudiar Filologia Romànica ja que, en aquells temps, la Filologia catalana era prohibida. En aquell moment, la seva decisió per a ser monjo de Montserrat ja era ferma, i la comunitat monàstica ja es va adonar de les grans qualitats intel·lectuals del pare Massot i, de fet, ell va gaudir de molta llibertat per a compaginar el seu compromís cristià i benedictí i les seves obligacions com a monjo amb les seves inquietuds intel·lectuals. Potser les paraules que defineixen millor la seva opció de vida, religiosa i professional, van ser aquelles que va dir quan recollí el Premi de les Lletres catalanes: *“Penso que és molt més útil treballar per als altres que no treballar per a un mateix”*.

Sebastià Alzamora va precisar molt més la seva actitud religiosa i vital quan va escriure: *“En comptes del reconeixement i del lluïment va cercar la pervivència de tot un país, que és el nostre. Això atorga a la seva feina una dimensió transcendent, en la mesura que ell, religiós i monjo benedictí, entenia millor la transcendència: allò que va més enllà de la individualitat de cadascú i*

que ens reforça com a col·lectiu. El fet religiós el concebia a partir de l'etimologia llatina de la paraula religiós: religare, tornar a lligar. El coneixement era, en la seva visió de les coses, una forma de salvació, individual però sobretot col·lectiva. El ser, per a ell, és necessàriament el ser amb els altres [...] Defugia termes confusos com pessimisme o optimisme i es reafirmava en la necessitat de combatre la desmemòria i la informació, tal com havia après de Pierre Vilar i de Vicens Vives. La fe, i també la bellesa, són filles de la memòria.” (“Amb Josep Massot i Muntaner”, Ara, 24-04-2022, www.ara-balears.cat/opinio/josep-massot-muntaner_129_4350208.html).

A la Universitat a més d'estudiar amb passió i profunditat, participà activament en tot allò que tenia a veure amb la resistència al franquisme: ell va arribar a la Universitat quan feia poc temps dels anomenats “fets del Paraninf” (febrer de 1957) quan 600 estudiants van estar tancats en el Paraninf de la Universitat quatre hores.

L'any 1962 va ingressar com a monjo a Montserrat i va ser ordenat el 1972. En aquest temps no deixà de banda els valors de la llibertat: els va mantenir fins i tot en moments altament complexos, com per exemple quan –com era tònica en ell– va ajudar de manera ben desin-

teressada al desembre de 1970 als intel·lectuals tancats a Montserrat en protesta pel Judici de Burgos -o Consell de Guerra de Burgos-, trobada que va ser la precursora de l'Assemblea de Catalunya.

El seu compromís amb el país el va dur a formar part dels Estudis Universitaris Catalans de l'Institut d'Estudis Catalans quan aquests encara eren clandestins. A més, l'any 1973 va ser nomenat secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.

A la UB es va llicenciar l'any 1963 i va completar la seva formació a Alemanya amb estudis de teologia i filosofia; va exercir de professor a la UB entre els anys 1970 i 1973.

Un dels seus trets personals va ser la seva capacitat de treball, la qual cosa el va dur a ser membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) com també de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Però, a més, va ser fundador de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, la qual és filial de l'IEC a través de la Secció de Filologia, essent el seu objectiu estudiar la llengua i la literatura catalanes en tots els seus vessants. La Societat organitza tot tipus d'activitats (cursos, trobades d'especialistes, col·loquis...) per tal d'aprofundir en el coneixement de la creació lingüística i literària.

El seu compromís amb les terres balears el va dur a fundar la revista *Randa* l'any 1975, de la qual fou fundador i director, una publicació que va néixer per conèixer molt millor la història i la cultura de les Balears, tot publicant números monogràfics dedicats a temes ben diversos com, per exemple, "La República i la Guerra Civil a Mallorca" (núm. 4, 1976) o "Escriptores i intel·lectuals de Mallorca i de Menorca [segles XVIII-XX]" núm. 85, 2021).

Entre les moltes línies de treball i de recerca que desenvolupà cal destacar la seva tasca de recuperació, estudi i edició de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, aspecte que es presenta més avall.

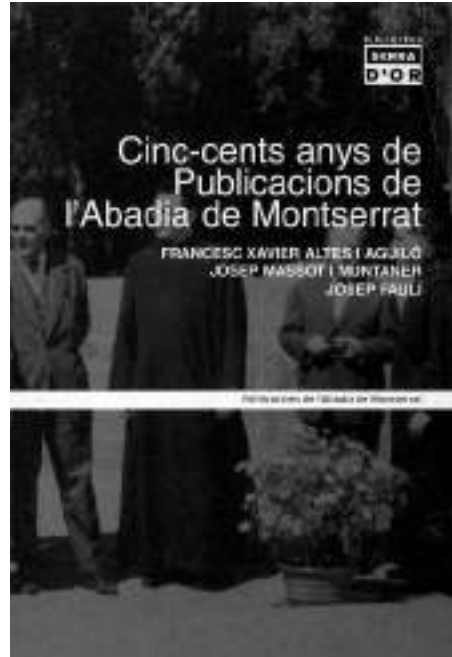
Més enllà de la seva pròpia producció científica, una de les claus de la seva importància per a la cultura catalana va ser la direcció incansable i permanent de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM) des de 1971 fins a la seva defunció: la seva abnegada dedicació va significar que molts autors joves -i no tan joves- poguessin tenir la seva primera oportunitat per a publicar. A la fi, les PAM, gràcies al pare Massot, és un dels pilars de la cultura catalana del darrer mig segle. Cal tenir present que les PAM no solament publiquen llibres sinó també publicacions periòdiques com *Serra d'Or*, *Tretzevents*, *Documents d'Església*, *Qüestions de Vida Cristiana*, *Stu-*

dia Monastica, *Catalan Review* i *Caplletra*.

Tot aquest seguit d'accions en pro de l'estudi i el coneixement de la història, la llengua, la literatura i d'altres aspectes, comportà que aquest gran esforç va merèixer molts i importants reconeixements, entre els quals cal destacar:

- *Premi Francesc de Borja Moll* (Premis 31 de desembre de l'Obra Cultural Balear) (1989),
- *Premi de la Crítica Serra d'Or de Recerca en Humanitats* (1994).
- *Creu de Sant Jordi* (1996),
- *Premi Nacional de Cultura Popular* (1997) (Generalitat de Catalunya).
- *Doctor honoris causa* per la Universitat de les Illes Balears^[6] (1999) i per la Universitat de València (2016).
- *Premi d'Honor de les Lletres Catalanes* (2012).
- *Medalla d'Honor de la Xarxa Vives d'Universitats* (2018).
- *Medalla d'Or de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears* (2019).

A més d'escriure en revistes especialitzades com *Els Marges*, *Serra d'Or*, *Lluc* o *Estudis Romànics*, cal destacar alguns dels seus treballs com: *Els mallorquins i la llengua autòctona* (1972), *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* (1973), *La Guerra Civil a Mallorca* (1976), *Es-*

glésia i societat a la Mallorca del segle XX (1977), *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1959)* (1978), *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei a la cultura catalana* (1979), *Els escriptors i la Guerra Civil a les Balears* (1990), *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* (1992), *El primer franquisme a Mallorca* (1996), *Guerra Civil i repressió a Mallorca* (1997), *Tres escriptors davant la Guerra Civil* (1998), *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló* (amb una biobibliografia de l'autor) (2002), *Rafael Patxot i Jubert: el savi, el mecenes, el patriota* (2014), *De València i Mallorca* (2017), Joan Miró. *El niño que hablaba con los árboles*

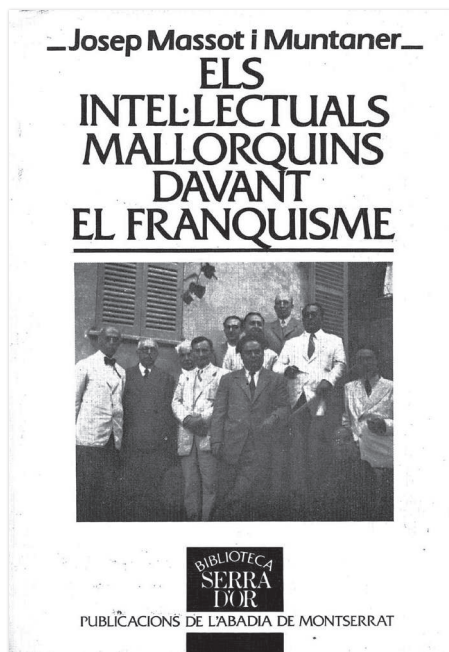
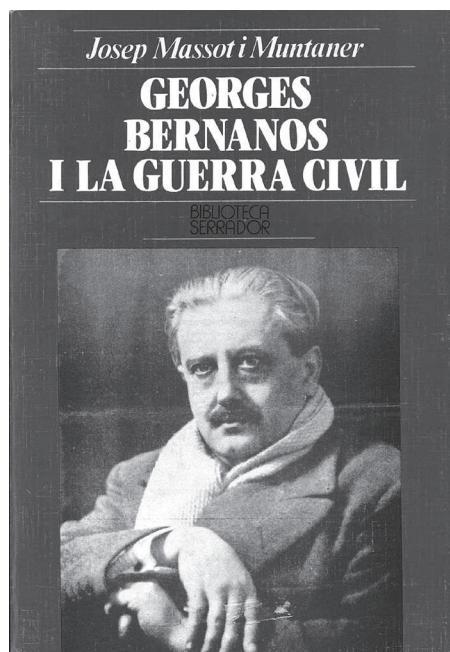
(2018), *Caçadors de cançons: les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (2021).

Encara que segurament sigui difícil destacar unes o altres obres, potser entre la seva gran producció caldria destacar les seves sèries sobre *Escriptors i erudits contemporanis*, el primer volum dels quals s'edità el 1996: cadascun del llibres conté diversos capítols sobre personatges importants relacionats amb la cultura catalana contemporània, per exemple, Lluís Nicolau d'Olwer, Ferran Soldevila, Ramon Sugranyes de Franch i molts d'altres. Aquesta sèrie va tenir una continuïtat en una altra sèrie titulada *A la Ciutat del llibres*, el primer dels quals va veure la llum l'any 2015. El setembre de 2022 va aparèixer el darrer volum de la col·lecció, amb una introducció del pare Massot amb data de 31 de gener de 2022 amb una dedicatòria “[...] a la memòria del meu gran amic Germà Colón i Domènech, que em va acollir tantes vegades a Basilea i amb qui vaig col·laborar gustosament mentre era president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i durant els anys que, un cop retirat, va passar a Barcelona”. Ambdues col·leccions són, veritablement, un autèntic indret per endinsar-se i conèixer a fons molts del personatges que han configurat la

vida cultural, literària i social de la Catalunya dels segles XIX, XX i XXI, tot donant a conèixer aspectes i episodis poc coneguts com les turmentoses relacions entre mossèn Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans, la normativització lingüística impulsada per Prat de la Riba, la figura massa oblidada del periodista i escriptor Miquel dels Sants Oliver, els mecenatges de Rafael Patxot i Jubert o l'aventura de la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

Donat que la seva obra ha adquirit unes dimensions poc usuals, s'han editat alguns volums d'estudis sobre la seva persona i la seva obra. Així, amb motiu del 80è aniversari del pare Massot, es va editar la miscel·lània *El monjo, l'historiador i l'editor. Homenatge a Josep Massot i Muntaner* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2021). També es va editar l'obra de David Ginard *Josep Massot i Muntaner. El combat per la història* (Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2021) i el 13 de desembre de 2021, la Institució de les Lletres Catalanes li va retre un homenatge a l'Institut d'Estudis Catalans.

Com es pot veure, la seva obra és quasi enciclopèdica i dels molts temes que estudià i publicà, potser hi ha alguns que, per unes o altres raons, van despertar la seva atenció permanent. D'aquesta manera es pot dir que hi ha tres grans àmbits en què ell fixà la seva mirada: les

Balears i la Guerra Civil i el franquisme; la història de l'Església catalana i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

1) LES BALEARS I LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA I EL FRANQUISME

En unes declaracions a David Ginard amb motiu de l'obra que aquest edità sobre la vida i l'obra del pare Massot, aquest va declarar:

“Quan era petit vaig escoltar moltes converses sobre la Guerra Civil i vaig viure de prop les penalitats de la Postguerra. El meu pare i la meua àvia paterna havien viscut el conflicte a Barcelona. La resta de la família, des de Mallorca. Els records dels uns i dels altres i el que de petit vaig sentir explicar sobre la repressió a banda i banda va ser la primera lliçó d'història oral que vaig rebre i em va ajudar molt quan em vaig proposar fer un estudi objectiu i matisat de la Guerra i la primera Postguerra a Mallorca”.

Aquesta vivència va fer que aquest tema d'estudi estigués molt present en les seves recerques. Va ser l'abat Cassià M. Just qui li va fer que llegís el llibre de Georges Bernanos *Les Grands cimetières sous la lune* que va confirmar al pare Massot la importància d'endinsar-se en aquest tema. Per a ell, aquest llibre esdevingué un “escrit de combat” d'un antidemòcrata que detestà ‘la croada episcopal’ de la

guerra civil espanyola, de manera especial a les Balears, que el va marcar fins el punt de publicar un treball titulat *Sobre Georges Bernanos i altres temes polèmics* (Barcelona: PAM, 2004) obra que aplegà vuit treballs que tracten diferents aspectes de la Guerra Civil a Mallorca i de la repressió franquista, com per exemple, les actuacions d'alguns eclesiàstics i els màrtirs de la Guerra Civil, sobre Luis Zaforteza Villalonga –líder de la CEDA– o els mallorquins franquistes i els consells de guerra a republicans il·lustres. Una de les seves primeres obres de referència en aquest àmbit va ser l'estudi *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra, 1930-1950* (Barcelona: PAM, 1978).

La seva preocupació per destriar molts dels aspectes d'aquell trist moment de la història balear, va fer que fixés la seva mirada en intentar “negre sobre blanc” i amb un rigor insubornable, moltes de les confusions, i fins tot tòpics, que s'havien creat al llarg del temps. Potser un dels casos amb més relleu va ser quan va aclarir què va passar amb unes infermeres de la Creu Roja a Menorca, que van ser acusades d'anarquistes (vegeu Miquel López Crespí. “Josep Massot i Muntaner i les infermeres de la Creu Roja assassinades a Manacor (1936)”, blocs.mesvilaweb.cat/anselm/josep-massot-i-muntaner-i-les-infermeres-de-la-creu-roja-assassinades-a-manacor-1936-4).

3) LA HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA CATALANA

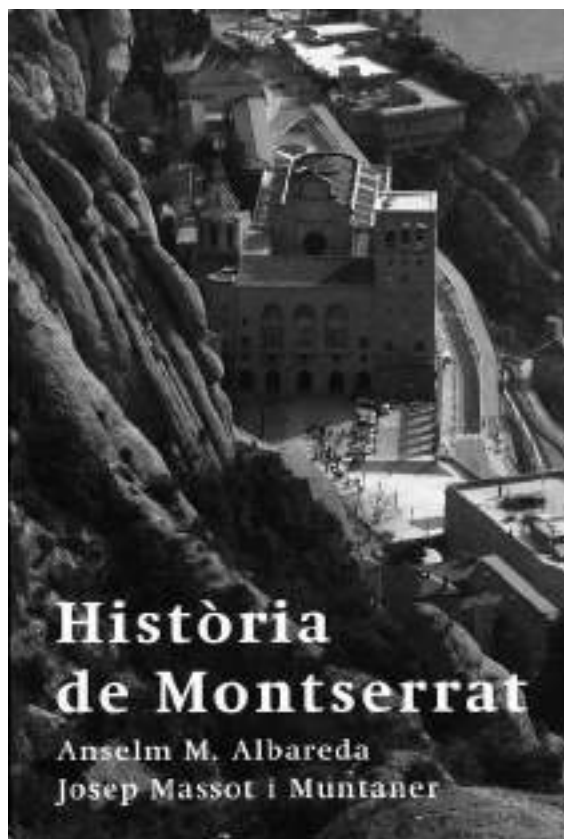
Tal com va escriure Anna Tomàs (“Josep Massot i Muntaner casa l'Església i la cultura catalana”, *Avui. Cultura*, 18 de gener de 2004), la publicació d'aquesta obra del pare Massot va posar de relleu “la contribució dels catòlics i, fins i tot, de l'Església institucional al desenvolupament i a la consolidació del nacionalisme català és d'un relleu innegable. Els encerts s'han alternat amb moments crítics, però les aportacions del cristianisme a la història, la política i la cultura catalanes són nombroses i si es passen per alt es corre el risc de caure en un reduccionisme antihistòric”.

Aquesta obra va reunir diversos treballs que el pare Massot ja havia escrit per a publicacions periòdiques i especialitzades o volums miscel·lànis, ara revisats i actualitzats. A més, l'extens estudi inclou alguns articles inèdits que ajuden a bastir amb noves aportacions el paper de la institució religiosa i dels seus membres en un període clau de la història del país.

Com a persona de profundes creences, tant cristianes com catalanistes, el pare Massot dedicà una especial atenció a estudiar les aportacions de l'església catòlica a Catalunya en tots els seus ordres, posant de relleu tant aspectes destacats com aquells altres menys positius. Des

que va entrar a dirigir les PAM l'any 1972 dedicà una especial atenció a les publicacions sobre aquest àmbit, dedicant un gran esforç per a recuperar la feina que diversos monjos de Montserrat havien dedicat a estudiar i editar la Bíblia o, fins i tot, els missals populars i altres obres litúrgiques en català. En aquest àmbit, cal destacar les obres ja esmentades *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* (1973), *Església i societat a Mallorca al segle XX* (1977), *L'Església catalana entre la guerra i la postguerra* (1978) o *Els creadors del Montserrat modern* (1979).

Val a dir que potser entre els seus treballs dedicats a la història de l'Església i a Montserrat, cal destacar la revisió i actualització de l'obra de l'arxiver de Montserrat, el pare Anselm M. Albareda *Història de Montserrat*, la primera edició del qual va ser el 1931 i que és considerada la primera síntesi moderna de la història del monestir. La tasca del pare Albareda va ser continuïtat d'aquells primers treballs de diversos monjos en el segle XVI i represa al segle XIX per l'abat Miquel Muntadas al segle XIX. L'objectiu va ser sempre oferir a totes aquelles persones que, per unes o altres raons, anaven a Montserrat, una mena de guia que explicava tant els orígens i la fundació per l'abat i bisbe Oliba com el desenvolupament històric

del Monestir. La importància de l'obra del pare Albareda rau en el fet que, per primer cop, el treball es feia des d'una perspectiva crítica històrica, tot posant sobre la taula aspectes diversos, i destacant com Montserrat havia esdevingut, per al pare Albareda, el santuari nacional de Catalunya. A partir de l'arribada del pare Massot a les PAM, la seva tasca es va concentrar en fer una revisió crítica de l'obra del pare Albareda i en successives edicions ha anat fent correccions,

aclariments i addicions, com les publicades els anys 2010 o 2020 (Barcelona: PAM, col·lecció Vària), la qual compta amb un meticulós índex onomàstic.

En resum, es pot dir que, novament, l'aportació del pare Massot a aquest aspecte de la nostra història il·lumina novament, amb aportacions ben significatives, el paper d'una entitat tan significativa per a la història col·lectiva com és l'església a Catalunya.

3) L'OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA

El lligam del pare Massot amb la cultura tradicional era present en ell des de ben petit ja que l'avi Josep Massot i Planes

(1875-1943) ja s'havia dedicat a estudiar i a recollir cançons populars i tradicionals i que aplegà en el *Cançoner Musical de Mallorca*, editat pel pare Massot l'any 1984.

Malgrat que al llarg de la seva trajectòria vital i investigadora sempre tingué especial atenció a aquest àmbit d'estudi, un fet va ser determinant per a ell: l'arribada a Montserrat de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) que el patrici català Rafael Patxot i Jubert va impulsar abans de la

Guerra Civil espanyola i quan marxà a l'exili a Suïssa se'l va endur amb ell per tal que es preservés i no es perdés aquella magna obra. Com va declarar el pare Massot el 1993, *"tot plegat, hi ha feina per a moltes persones i per molts anys, i tothom que vulgui prendre-hi part serà benvingut i rebut amb els braços oberts"* després que, finalment i moltes vicissituds, els materials de l'OCPC van arribar a l'Abadia de Montserrat el 1991 des de Suïssa. El mateix pare Massot explicà tot el procés en un llarg article a la seva obra *Escriptors i erudits contemporanis*. (MASSOT, 2004, 169-188)

En aquell moment, es posà de manifest el reconeixement i l'agraïment a la família Patxot per mantenir l'OCPC en la seva integritat, malgrat certs cants de sirena perquè anés a universitats nord-americanes. Si la família Patxot fou generosa, val a dir que només la constància i l'esforç intel·lectual i vital del pare Massot ha fet que avui es pugui conèixer els milers de materials que l'OCPC contenia. Tal com va escriure *"malgrat [...] mancances, el fons conservat ara a Montserrat és realment extraordinari i cal augurar que entre tots podrem estudiar-lo i treure'n el profit que mereix, completant així la tasca dels seus benemèrits iniciadors i duent a bon terme els desigs de Rafael Patxot i Jubert i del seus hereus"* (MASSOT, 2005, 87).

El seu interès per tot allò referit a la cultura tradicional i en concret amb la tradició oral ja es manifestà a la dècada de 1960, quan publicà diversos estudis en què demostrava com aquest seria un dels seus grans àmbits de treball. Així, ja estudià l'obra de *Folklore de Catalunya* de Joan Amades (*Estudis Romànics* (vol. XII, 1959-1960, 194-197) o publicà un "Sobre la poesia tradicional catalana" a la *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares* (vol. XVIII, 1962, 416-469) o, anys més tard i quan l'OCPC ja havia tornat a Catalunya, un treball titulat "L'Obra del Cançoner Popular, avui" (*Llengua i Literatura*, 5, 1992-1993 [1994], 739-751).

Per aquest conjunt de raons, el pare Massot, segurament, era l'única persona amb capacitat per dur a terme la tasca gegantina d'inventariar i estudiar per tal de donar a conèixer a la societat l'extraordinari conjunt de materials de l'OCPC. La necessitat –i urgència– d'inventariar les fitxes, fotografies, cançons, etc., va fer que el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Abadia de Montserrat signessin un conveni per tal de facilitar la microfilmació de tot el fons conservat i, a la vegada, la represa de l'edició dels *Materials* de l'Obra del Cançoner, interrompuda el 1929 amb l'edició del tercer volum. Mercès a aquest acord, la documentació avui és pot consultar en format digital.

El pare Massot va assumir la tasca d'ordenar, classificar, estudiar i publicar d'una manera entusiasta i amb la professionalitat i el rigor que sempre eren marca pròpia. Ja des d'aquell moment, inicià la publicació anual d'un volum en què es presentaven les missions i altres aspectes, edició que significà la represa de les edicions de la Fundació Patxot: el pare Massot s'hi dedicà en cos i ànima fins arribar a editar un conjunt de 18 volums, amb una primera publicació l'any 1993 que, va ser el quart volum de la sèrie.

De fet, aquestes edicions han esdevingut materials de primer ordre per a endinsar-se en les formes de vida catalanes i d'altres terres de parla catalana –com les Balears– dels anys vint i trenta del segle XX. A més del valor del que significa una mirada diferent, també cal fer esment de la mateixa amplitud geogràfica, que esdevé un altre dels valors aplegats pels missioners de l'Obra. Vegem-ne alguns exemples:

“La nostra presència aviat fou ataiïllada i sense que nosaltres ens dirigíssim a ningú, aviat ens rodejà una munió de dones parlant-nos de cançons o oferint-se per cantar. Hem de confessar que el grau de netedat de les persones que ens rodejaven i de les cases que formaven els carrers on ens trobàvem era tan dubtós que no ens atrevírem a demanar a ningú

que ens deixés entrar i que ens donés hostatge per a treballar, puix que era preferible fer el recull al carrer, amb tot i els grossos inconvenients i incomoditats que reportava en ell, que no posant-nos dintre de cap casa, en les quals la higiene més rudimentària hi era en absolut desconeguda”. Memòria de recerca de Joan Tomàs i Joan Amades, Ribera del Segre-Segarra-Ribera del Sió-La Noguera, 1929 (*Materials*, volum XII, 2002, 62).

“Davant nostre una llarga caravana. Un antiquari se'n duu el poc que quedava del romànic al Pont [de Suert]. El davanter s'atura a cada punt. El capitell que li han lligat a l'esquena se li decanta, les columnetes esqueixen tot envoltori i amenacen de deixar llur esveltesa a les graonades del camí, als peus dels matxos”. Memòria de recerca de Palmira Jaquetti, Ribagorça, 1929 (*Materials*, volum XI, 2001, 66).

La tasca del pare Massot va permetre dur a terme un acurat inventari com també la microfilmació i, evidentment, l'edició dels volums, esdevenint, a la fi, una de les grans empreses científiques, culturals i intel·lectuals dels darrers decennis a Catalunya en l'àmbit de la cultura tradicional i popular.

Aquests materials esdevenen documents de primer ordre per a endinsar-se en les formes de vida, certament des

d'un enfocament diferent, a la Catalunya i d'altres terres de parla catalana —com les Balears— dels anys vint i trenta del segle XX. A més, cal afegir un altre valor com és l'amplitud geogràfica d'aquesta documentació. La seva importància restà ben expressada a l'exposició que es va organitzar al Museu d'Història de Catalunya sobre *El cançonner popular de Catalunya (1841-1936)* l'any 2005, la qual va estar comissariada pel pare Massot (vegeu l'obra abans citada amb el mateix títol).

És més que representativa de la tasca global que el pare Massot va dur a terme quan es veu com, des de 1993 fins a 2011, any rere any, publicà un volum de la sèrie de *Materials* de l'OCPC, treball que combinà amb la resta d'estudis i publicacions i la direcció de les PAM. Els volums publicats a cura del pare Massot van ser els següents:

- **Volum IV – Fascicle 1:** *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançonner Popular de Catalunya* (1993).
- **Volum IV – Fascicle 2:** *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançonner Popular de Catalunya* (1994).
- **Volum V:** *Història de l'Obra del Cançonner Popular i Complement a l'Inventari de l'Arxiu* (1995).
- **Volum VI:** *Memòries de Missions de Recerca per Josep Barberà-Pere Bohigas; Joan Tomàs; Palmira Jaqueti-Maria Carbó; Joan Tomàs-Antoni Bonell; Baltasar Samper-Josep M. Casas Homs* (1996).
- **Volum VII:** *Memòries de Missions de Recerca per Palmira Jaqueti; Baltasar Samper-Ramon Morey; Palmira Jaqueti-Enric d'Aoust* (1997).
- **Volum VIII:** *Memòries de Missions de Recerca per Joan Just-Josep Roma; Joan Amades; Baltasar Samper* (1998).
- **Volum IX:** *Memòries de Missions de Recerca per Enric D'Aoust-Palmira Jaqueti; Josep Roma-Joan Just; Joan Amades* (1999).
- **Volum X:** *Memòries de Missions de Recerca per Baltasar Samper; Palmira Jaqueti* (2000).
- **Volum XI:** *Memòries de Missions de Recerca per Palmira Jaqueti* (2001).
- **Volum XII:** *Memòries de Missions de Recerca per Joan Tomàs-Joan Amades; Palmira Jaqueti* (2002).
- **Volum XIII:** *Memòries de Missions de Recerca per Joan Amades; Baltasar Samper* (2003).
- **(Volum XIV:** *Memòries de Missions de Recerca per Palmira Jaqueti; Enric d'Aoust; Joan Amades* (2004).
- **Volum XV:** *Memòries de Missions de Recerca per Joan Amades; Andreu Ferrer; Xavier Gols* (2005).
- **Volum XVI:** *Memòries de Missions de Recerca per Joan Amades; Palmira Jaqueti* (2006).

- **Volum XVII:** *Memòries de Missions de Recerca per Dolors Porta i Bauza*; Joan Tomàs (2007).
- **Volum XVIII:** *Missions de Recerca per Joan Sala i Salarich* (2008).
- **Volum XIX:** *Missions de recerca a la Casa de Caritat de Barcelona per Joan Tomàs* (2009).
- **Volum XX:** *Memòries de Missions de Recerca per Joan Tomàs-Lluís M. Millet; P. Fouché-M. Fouché; Joan Gols-Xavier Gols; Palmira Jaquetti* (2010).
- **Volum XXI:** *Complements a l'Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular i a les seves missions* (2011).

Donada la importància de l'OCPC, el pare Massot considerà que era necessari fer un reconeixement a Rafael Patxot i Jubert, el patrici català que auspicià amb els seus diners l'OCPC. Tot just haver arribat els materials de l'OCPC a Catalunya, el pare Massot ja va escriure un primer article sobre ell ("Rafael Patxot i Jubert". *Serra d'Or*, novembre de 1994, 21-23) que, a la fi, l'any 2014 va publicar una biografia ben precisa sobre aquesta persona tan destacable de la

història de la Catalunya contemporània (*Rafael Patxot i Jubert: el savi, el mecenatge, el patriota*. Barcelona: PAM, 2014).

La tasca del pare Massot connectà directament amb l'esforç que abans de la Guerra Civil es va dur a terme per part de persones i entitats diverses que tenien com a objectiu central conèixer i documentar la tradició oral de Catalunya o de terres de parla catalana: en aquest sentit, el pare Massot ha esdevingut la persona gràcies a la qual tota la ciutadania i les institucions catalanes poden gaudir d'aquest gran patrimoni.

Més enllà dels valors intrínsecs de tot el que significa l'OCPC i tal com ja s'ha suggerit, possiblement, la seva feina per restituir l'empresa impulsada per Rafael Patxot sigui l'autèntica mostra de la immensa vàlua de tota la llarga feina, compromesa amb el país i el coneixement, del pare Massot.

Des de la més profunda admiració, estimació i agraïment, només puc dir que l'exemple del pare Massot hauria de ser referència per a construir un futur col·lectiu més intel·ligent, savi i respectuós: ¡gràcies, de tot cor!

Josep Massot i Muntaner, una personalitat clau al servei de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

Pilar López Arcos i Ramon Vilar Herms
Etnomusicòlegs

EL PROJECTE ANOMENAT “OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA”.

El 28 d'octubre de l'any 1921, el mecenes Rafael Patxot i Jubert¹ adreçava una carta a Lluís Millet i Pagès, director de l'Orfeó Català, proposant-li la direcció d'un projecte d'ample abast. Aquest projecte formava part de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, vídua Romaguera.² A l'esmentada carta, Rafael Pat-

xot expressava el següent: “Voldriem fer un corpus musical de totes les cançons populars nostres; les que ja són publicades; les moltes que hi ha recollides, emperò romanen inèdites; les que encara ignorem, per mor de que vaguen esquerpes per les nostres contrades, on caldrà sobtar-les”.³

Però en el projecte no sols es pretenia recollir les cançons sinó que, mitjançant la seva anàlisi, aquesta permetés “arribar a una síntesi que revelés el veritable valer de l'ànima musical catalana”; que mitjançant un “estudi crític” de la cançó, es pogués copsar com les vicissituds històriques es mostraven en la cançó popular; que mitjançant una anàlisi comparativa es poguessin discernir les similituds o les diferències amb les cançons tradicionals d'altres pobles i cultures; que es pogués dotar

1) Rafael Patxot i Jubert (Sant Feliu de Guíxols 1872 - Ginebra, Suïssa 1964). Astrònom, metereòleg, humanista i mecenes. Entre altres coses, va crear diverses fundacions per finançar projectes com l'Estudi de la Masia Catalana, i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya; va finançar els Concursos Musicals Eusebi Patxot i Llagustera -en memòria del seu pare-, i els Concursos Rafael Patxot i Ferrer -el seu avi, que havia estat alcalde vitalici de Sant Feliu de Guíxols-, destinats a premiar estudis històrics, polítics i socials; a través de la Institució Patxot va dur a terme diverses iniciatives cercant la col·laboració d'entitats com l'Institut de Cultura de la Dona, l'Orfeó Català, el Centre Excursionista de Catalunya, la Biblioteca de Catalunya i l'Acadèmia de Bones Lletres; així com també va donar el seu suport econòmic a l'Institut d'Estudis Catalans en els anys de la dictadura del general Primo de Rivera. Durant la dictadura franquista i des del seu exili a Suïssa, Rafael Patxot va ajudar econòmicament diversos exiliats catalans i va continuar amb l'acció d'algunes de les seves obres vinculades a la Institució Patxot.

2) Concepció Rabell i Cibils (186?- Barcelona 1919), germana gran de la muller de Rafael Patxot, va here-

tar la gran fortuna del seu marit Eduard Romaguera, nascut a l'Argentina i de pares catalans, traspassat el 25 de febrer de 1915. Concepció Rabell va nomenar marmessor testamentari Rafael Patxot. La Fundació que portava el seu nom, aglutinava el mecenatge de diverses iniciatives de caràcter cultural.

3) Obra del Cançoner Popular de Catalunya, *Materi- als* volum I - fascicle 2. Barcelona 1928. pàg. 419.

Rafael Patxot i Jubert. Web: universpatxot.diba.cat

de material els compositors per a fer les seves composicions o bé per a fer-ne arranjaments per a cor o grups instrumentals; interessar els joves i que el projecte tingués continuïtat en el futur tot dient: “Així posarem el primer graó d’una escala per on ascendiran els qui ens vinguin darrera”.⁴

A més, també es pretenia recollir altres elements del nostre folklore com els “cants i cantarelles d’infants, jocs infantils amb tonada, ballets, danses i comparses, toques i crides típiques i tota mena de música popular”,⁵ i abastaria totes les terres de parla catalana.

4) Id. *Materials*, vol I - fascicle 2, pàg. 420 per a tots els entrecomillats del paràgraf.

5) Id. *Materials*, vol. I - fascicle 2, pàg. 424

L’acceptació de la proposta de Rafael Patxot no va tardar a arribar mitjançant una carta de Lluís Millet escrita el 9 de novembre del mateix 1921 i que començava així: “Molt honorable senyor: La vostra proposta que, com a executor testamentari de Na Concepció Rabell i Cibils -que al Cel sia- feu a l’Orfeó Català de que dirigeixi la bella obra del corpus musical de totes les cançons populars de la nostra terra, és acceptada, estimat senyor, amb un gran goig i un profund agraïment”.⁶

La sessió inaugural de les tasques de l’Obra del Cançoner s’efectuà el dia 6 de gener de 1922 –festivitat de Reis– al Saló de Junes del Palau de la Música Catalana. Hi foren convocades una dotzena d’entitats i una trentena de personalitats, algunes d’elles vingudes de Perpinyà, Mallorca i València.⁷

El primer que es va fer, va ser crear un Consell Consultiu sota la presidència de Felip Pedrell i del qual formarien part entitats importants del país: el Centre Excursionista de Catalunya, representat per Agustí Duran i Sanpere; l’Institut d’Estudis Catalans, representat per Jaume Massó i Torrens; i l’Arxiu d’Etnografia i Folklore, representat per Tomàs Carreras i Artau. Tots ells sota la direcció de l’Orfeó Català, representat per Lluís Millet i Francesc Pujol.

6) Id. *Materials*, vol I - fascicle 2, pàg. 421.

7) Per a la relació d’entitats i personalitats que assistiren a aquesta sessió inaugural vegeu: *Materials*, volum V pàg. 16, nota al peu n. 3.

Francesc Pujol i Lluís Millet. Fotografia: Centre de Documentació de l'Orfeco Català, F_OC_0759/1930

La recollida de material es fonamentà en cinc eixos: còpia de materials ja editats i de materials cedits per a tal afer, donacions, concursos i missions de recerca. La crida a l'aportació de material es va fer mitjançant un full proclama adreçat a "Tots els amadors de la cançó popular catalana" i en el qual s'adjuntava unes "Normes generals per a la recollida de cançons". Més d'un miler i mig d'exemplars foren tramesos a orfeons i cobles de Catalunya, periòdics, entitats i particulars de totes les terres de parla catalana.

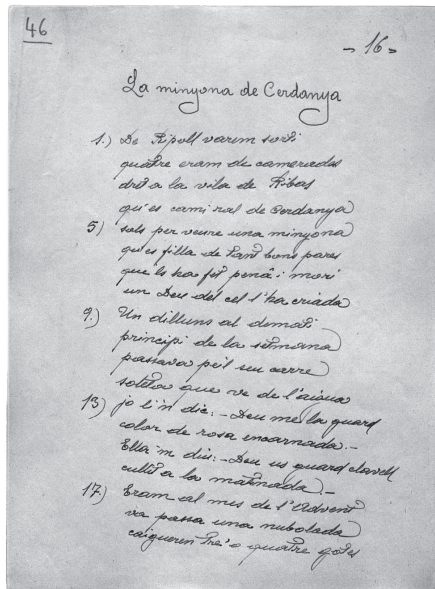
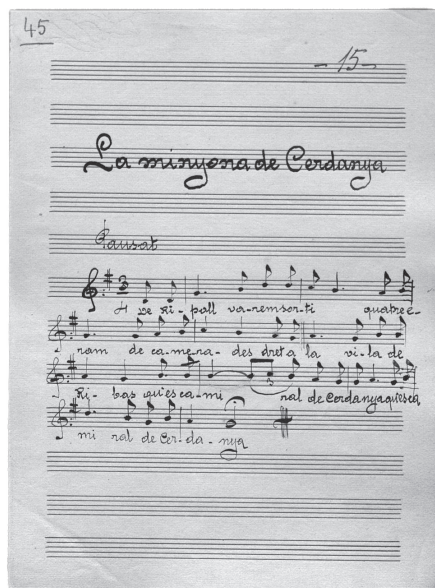
El desplegament organitzatiu que suposà l'Obra del Cançoner fou immens. Es pot dir que no es coneix altre projecte

de les característiques i envergadura de l'Obra del Cançoner en aquells moments ni en èpoques anteriors. Aviat es va posar en funcionament una oficina en una de les dependències del Palau de la Música Catalana, de la qual es va fer càrrec mossèn Joan Puntí i Collell, que, a més, era el secretari de l'Obra del Cançoner. L'oficina va arribar a tenir quatre treballadors fixos, a part del secretari. Fins el mateix Rafael Patxot tenia la seva taula de treball i supervisava personalment el desenvolupament del projecte, tal com feia amb altres de les seves fundacions.

La quantitat de material que es va arribar a copiar i recollir va ser impressionant, així com el material provinent de donacions. En aquest darrer aspecte, un dels fons més importants pel volum i contingut que van ser donats a l'Obra del Cançoner van ser els materials de Marià Aguiló, que el seu fill Àngel Aguiló i Miró va entregar. També hi va arribar una part considerable del fons de Rossend Serra i Pagès, entre molts altres.

Els concursos van ser una bona eina de recull, però sols se n'efectuaren dos —els anys 1922 i 1924—, en considerar que ja havien donat els seus fruits. En total s'arribaren a recollir més de 3000 documents.

Pel que fa a les missions de recerca, es varen arribar a realitzar 66 missions,

Materials corresponents a la Missió efectuada per Joan Sala i Salarich, pvre. Segona tanda, 27 de desembre 1925 a 5 d'abril 1926, consultada a la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura, i propietat de l'Abadia de Montserrat.

amb la intervenció de 30 missioners, tal com s'anomenava les persones que anaven a la recerca de les cançons, i que seguien un itinerari establert. Els equips de missioners eren formats per dues persones –tot i que alguna missió de recerca es va dur a terme amb un sol missioner–, un s'encarregava de recollir la música –a vegades emprant el fonògraf–, i l'altre el text. També havien de redactar un diari de la missió i fer fotografies. Els missioners eren homes i dones amb coneixements en aquestes matèries, i efectuaven les seves tasques preferentment a l'estiu, tot i que es van realitzar missions de recerca en altres èpoques de l'any. Cre-

iem que és de justícia mencionar-los: Esteve Albert, Joan Amades, mossèn Higiní Anglès, Enric d'Aoust, Josep Barberà, Pere Bohigas, Antoni Bonell, Antoni Brunet, Maria Carbó, Josep M. Casas Homs, Miquel Ferrà, Andreu Ferrer, Pierre i Marcel Fouché, Joan i Xavier Gols, Palmira Jaquetti, Joan Just, Joan Llongueres i Badia, Bartomeu i Joan Llongueres i Galí, Lluís M. Millet, Ramon Morey, Dolors Porta, Mercè Porta, Joan Roma, mossèn Joan Sala, Baltasar Samper, Joaquim i Just Sansalvador, i Joan Tomàs.

Tot i que no es pot encara precisar, es xifra en uns quaranta mil el nombre de

documents que es varen arribar a recollir en les missions de recerca.⁸

Davant el gran abast del projecte i de la seva llarga durada en el temps abans no s'iniciés l'edició del que havia de ser l'Obra del Cançoner, es va creure convenient donar informació a la societat de la tasca que s'anava fent. Es decidí publicar uns volums de Materials on es presentava una selecta dels mateixos juntament amb estudis sobre diversos aspectes de la cançó tradicional catalana. En total es publicaren tres volums de Materials abans de la Guerra Civil, més el primer volum del que havia de ser l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya: el *Diccionari de la Dansa, dels Entremesos i dels Instruments de Música i Sonadors*. Aquest volum va sortir publicat amb data de l'any 1936, tot i que va aparèixer l'any 1939 (GALÍ, 1986, 49).

El projecte va quedar estroncat per la Guerra Civil. Les noves autoritats van

bloquejar els comptes de Rafael Patxot. Totes les seves fundacions, entre elles la destinada a sufragar les despeses de l'Obra del Cançoner, se'n "*van anar als llims*".⁹ Perseguit per burgès per uns i per catalanista pels altres, es va veure obligat a abandonar Catalunya i exiliar-se a Suïssa. El secretari de l'Obra del Cançoner, mossèn Joan Puntí, per la seva condició de sacerdot, també va haver de fugir i amagar-se. Per tant, l'Obra del Cançoner va quedar aturada i amb ordres explícites per part de Rafael Patxot que no es continués.

En acabar la guerra, Rafael Patxot va ser sotmès a un expedient de responsabilitats polítiques i va haver de pagar una multa enorme (MASSOT, 2015, 171). Tot i així, des del seu exili, intentava ajudar a particulars i entitats.

Morts el mestre Lluís Millet el 7 desembre de 1941 i el mestre Francesc Pujol el dia 24 de desembre de 1945, l'Obra del Cançoner quedava a Barcelona sense cap de les persones que havia format part de l'equip directiu del projecte. D'altra banda, alguns dels nous membres directius de l'Orfeó Català, atorçant-se una propietat que no tenien, van voler continuar amb el projecte de l'Obra del Cançoner tot i les instruccions precises de Rafael Patxot que no fos així mentre el règim franquista perdurés. L'afer es va agreujar i va portar

8) El músic i crític musical Baltasar Samper, col·laborà com a missioner per l'Obra del Cançoner en missions de recerca a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, i també treballant a les seves oficines. En el seu treball "El folklore popular català i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya", aparegut a *El poble català*, Mèxic, núm. 19 (juliol de 1943) i núm. 20 (agost de 1943), comenta que l'any 1930, a l'arxiu de l'Obra del Cançoner hi havia més de cinquanta mil documents i trenta-sis mil fitxes copiades. (Vegeu SAMPER, 1994, 54).

D'altra banda, Núria Delétra-Carreras i Patxot, néta de Rafael Patxot, xifra en més de cent vuitanta mil documents el fons de l'Obra del Cançoner que van arribar a Montserrat (vegeu DELÉTRA-CARRERAS, 2016, 104).

9) *Materials* Vol V, pàg. 230.

Coberta del segon volum de *Materials* i coberta del *Diccionari de la Dansa*.

el mecenes a presentar un plet contra l'Orfeó Català, que va acabar amb els tribunals –franquistes– donant la raó a Rafael Patxot pel que feia a la propietat de l'Obra del Cançoner. És en aquells moments, ja entrada la dècada de 1950, que Rafael Patxot va demanar que se li enviessin a Suïssa els materials de l'Obra del Cançoner.

Així va ser com, per diverses circumstàncies, una part dels materials van quedar a Barcelona i una part van ser enviats a Suïssa gràcies al senyor Oriol Folch, que en aquells moments era l'apoderat de Rafael Patxot.

Rafael Patxot traspassà l'any 1964 sense haver pogut tornar a Catalunya, i dei-

xant als seus descendents¹⁰ instruccions precises sobre el destí dels materials de l'Obra del Cançoner.

JOSEP MASSOT I MUNTANER I L'OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA

Una de les figures més rellevants de la cultura catalana actual, Josep Massot i Muntaner, ens deixava, a Montserrat, i amb vuitanta anys d'edat, la matina-

10) El matrimoni format per Rafael Patxot i Jubert i Lluïsa Rabell i Cibils va tenir tres filles. Les dues grans, Montserrat i Maria van morir a l'edat de 24 i 28 anys, respectivament. Concepció, la tercera filla i mare de quatre fills –tres noies i un noi–, va morir l'any 1962 amb 57 anys d'edat tenint els seus pares 90 i 91 anys d'edat respectivament (vegeu DELÉTRA-CARRERAS, 2016, 47).

Rafael Patxot al seu despatx de Ginebra. Web: universpatxot.diba.cat

da del 24 d'abril de l'any 2022. Filòleg, monjo de Montserrat, investigador, historiador, assagista i editor, va ser, a més, un treballador infatigable a favor de la llengua i la cultura dels països de parla catalana. Una extensa bibliografia, al costat de càrrecs, distincions i nomenaments rebuts al llarg de la seva vida, així ho acredita. Va ser director de la revista semestral internacional *Studia Monastica*, professor a la Universitat de Barcelona, membre fundador i secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, director de la revista *Serra d'Or* i de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, fundador juntament amb Max Cahner de la revista semestral *Randa*, membre honorari de la Secció de Llengua i Literatura de l'Institut Menorquí d'Estudis, Creu de

Sant Jordi, Premi Nacional de Cultura Popular de la Generalitat de Catalunya, doctor *honoris causa* per les universitats de les Illes Balears i de València, tresorer i més tard president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 44è Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, conservador i editor de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, i un llarg etc.

Una de les coses que més neguitejava al pare Massot, era la de tenir la sensació de pèrdua de temps. Per a ell, una persona avesada a la reglamentació horària monàstica, l'aprofitament del temps i la puntualitat eren dos factors importants. Però malgrat la seva dedicació als diversos afers que tenia entre mans, sempre

El pare Josep Massot a Montserrat. Fotografia cedida per Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

trobava un moment per a rebre't, escoltar-te i conversar llargament comentant els diversos aspectes de l'actualitat cultural o bé d'alguns dels seus projectes. La seva presència i manera de fer discreta, prudent, pacient, amb criteri i rigor, tal volta certa "murrieria", a vegades amb certa timidesa, intentant cercar sempre la millor solució als problemes, al costat de la seva prodigiosa memòria i de la tasca ingent que duia a terme, et feien adonar que tenies davant una persona sàvia, en el sentit més ampli de la paraula.

En la seva coneguda frase: *"Penso que és molt més útil treballar per als altres que no treballar per a un mateix"*, pronunciada en rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 29 de maig de 2012, queda ben resumit el que acabem d'exposar.

Amb motiu del "V Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes" celebrat a Andorra entre l'1 i el 6 d'octubre de 1979, i del que Josep Massot i Muntaner n'era el secretari, li correspongué presentar una ponència sobre Marià Aguiló i la poesia popular, un tema que interessava i apassionava Josep Massot des dels seus anys d'estudiant universitari. Va ser en aquella època que va poder consultar les carpetes del filòleg i folklorista mallorquí Marià Aguiló, guardades aleshores per Josep M. de Casacuberta, i que passaren després a la Biblioteca de Catalunya. A l'esmentada ponència, la temàtica el va dur a parlar de l'Obra del Cançoner, la qual contenia també -i conté- una quantitat considerable de carpetes que Àngel Aguiló i Miró, fill de Marià Aguiló, va cedir generosament a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya el dia 17 d'abril de 1923. Poc es podia pensar el pare Massot que l'esment que feia de l'Obra del Cançoner en aquella sessió significaria l'inici d'unes llargues i complexes negociacions amb els descendents de Rafael Patxot i Juberbert -mecenes de l'Obra del Cançoner,

exiliat a Suïssa i mort a Ginebra l'any 1964–, que farien possible el retorn dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

Tal com va deixar escrit el propi Josep Massot en relació a la reacció que va provocar el seu esment de l'Obra del Cançoner al “V Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes”: *“Una simple al·lusió es convertí en detonant d’una discussió inacabable i interessantíssima, en la qual tothom hi digué la seva i on es comentaren aspectes dignes de la millor novel·la policíaca, bé que no sempre prou exactes, com quan ens asseguraven que els materials de l’Obra que encara hi havia a Barcelona havien estat enviats a l’estranger i, juntament amb els de Suïssa, venuts a una prestigiosa universitat americana”*. (MASSOT, 1999, 270-271)

D’aquest “V Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes” va sorgir la necessitat de redactar un document, que va ser aprovat per unanimitat, on es demanava respectuosament a la família de Rafael Patxot que aquests materials no sortissin de Catalunya i restessin sempre “a l’abast de tots els investigadors capacitats”. També es recordava als familiars que a aquest fons: *“s’afegiren altres aportacions d’origens diversos que ningú no té dret a tancar al treball dels interessats, puix que aquest conjunt documental forma un tot uni-*

tari que no es pot dividir per tal com els qui hi aportaren materials ho feren pensant en una obra unitària que havia d’ésser el Cançoner Popular Català”. (CABRÉ, 1979, 18)¹¹

El pare Josep Massot, secretari en aquells moments –com ja hem dit– de l’Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, que organitzava aquell Col·loqui a Andorra, va ser l’encarregat de trametre als hereus de Rafael Patxot –que eren els seus nets– l’esmentat document. La resposta que va rebre va ser educada i amb un contingut esperançador. Els hereus del senyor Patxot van deixar ben clar que el seu avi ho havia deixat tot previst i especificat i que, al moment oportú, l’Obra del Cançoner Popular de Catalunya tornaria a Catalunya i podria ser consultada. Però també li demanaven: *“calmar les impaciències desfermades d’alguns franc-tiradors que haurien volgut cremar etapes massa de pressa”* i l’advertien amb discreció que, *“en cas que a la premsa apareguessin excessius penjaments sobre la matèria, hi havia el perill que els materials de l’Obra del Cançoner es perdessin definitivament per a Catalunya”*. (MASSOT, 1999, 272)

Els nets de Rafael Patxot, residents a Suïssa, sabien de la importància d’aquest

11) Aquest document també fou publicat a les actes del V Col·loqui.

material, i tenien instruccions precises per a què, un cop mort el dictador Francisco Franco i arribat el moment oportú i es donessin les condicions òptimes, el material tornés a Catalunya. Poc es podia imaginar el pare Massot que l'abadia de Montserrat, garantia de preservació i continuïtat enfront d'altres institucions del país per a les que el mateix Rafael Patxot havia mostrat reticències, fos el lloc triat per a dipositar a Catalunya tan valuós i cobejat material.

No cal dir que el pare Massot s'esmerçà en complir la petició que els nets del senyor Patxot li feien, i que de ben segur no li va ser fàcil d'assolir. Però finalment, les llargues negociacions entre l'Abadia de Montserrat, amb els abats Cassià M. Just primer i Sebastià Bardollet després, i els descendents de Rafael Patxot, donaren com a resultat que la primera tongada dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya arribessin a Montserrat la primavera de l'any 1991. Sense esperar-s'ho, la rebuda, endreça, conservació i gestió del material recaigué en la figura del pare Josep Massot, així com també la responsabilitat de tractar i dur a terme les gestions oportunes amb els hereus del senyor Rafael Patxot.

Així doncs, el mes d'abril de l'any 1991 començaren a arribar a Montserrat, procedents de Suïssa i de Barcelona, els esperats materials. Va ser el propi Josep

Massot qui va telefonar a la Fonoteca del Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya,¹² comunicant que acabava d'arribar a Montserrat l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. No cal dir que la sorpresa i l'alegria que va despertar aquella trucada van ser immenses. Al cap de poques setmanes, es va començar a gestionar un conveni de col·laboració entre el monestir de Montserrat i la Generalitat de Catalunya.

El pare Josep Massot va tenir "*el privilegi d'obrir les caixes de fusta, els sacs de plàstic i els arxivadors que van arribar en un camió a Montserrat*" (MASSOT, 1993, 132). El primer que va fer va ser iniciar una minuciosa classificació del material i endreçar papers que havien quedat desordenats (sobretot els provinents del fons de Barcelona). Al llarg de l'any 1992, va redactar un primer inventari de tot l'arxiu, que posava en evidència la importància i l'impressionant volum del material.

Un cop realitzat aquest primer inventari, va iniciar la tasca per a que els materials de l'Obra del Cançoner no quedessin "tancats" a Montserrat. Calia

12) La Fonoteca del Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana va ser creada i dirigida per l'etnomusicòleg Josep Crivillé i Bargalló, al costat del seu col·laborador Ramon Vilar i Herms. El Centre estava dirigit en aquells moments per Antoni Anguela i Dotres.

posar-los al servei d'estudiosos, investigadors i persones interessades. Així doncs, es posava en marxa l'esmentat conveni de col·laboració que es va concretar en tres punts: la microfilmació del material –car calia preservar els originals–; la continuïtat de l'edició dels volums de “Materials”, interrompuda a causa de la Guerra Civil; i l'inici de la catalogació de tot el fons, per tal de facilitar-ne la cerca i la consulta.

El pare Massot havia comentat que els materials provinents del fons de Barcelona van arribar més desendregats que els provinents de Suïssa. És comprensible, ja que van haver de ser canviats de seu diverses vegades, per tal de protegir-los de possibles saquejos efectuats per militars franquistes, com per exemple el que havia sofert el domicili de Rafael Patxot a Barcelona i la seva masia situada al Montseny. Tal com explica el propi Josep Massot: *“Una bona part d'aquest material ha arribat a Montserrat en condicions poc favorables, barrejat i a vegades fragmentari, i ha calgut una bona dosi de paciència per destriar els sacs plens de paperassa de tota mena i per identificar –no sempre amb prou èxit– el contingut de les diverses carpetes”*.¹³

Tal com descriu el mateix pare Massot: *“Un cop feta aquesta primera*

El pare Massot al seu despatx de Montserrat. Fotografia cedida per Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

feina de classificació, que ha permès d'identificar i de reunir peces que per una raó o altra havien restat disperses o incompletes i d'omplir un bon nombre de noves carpetes, sempre mirant de no barrejar res i de mantenir-ho tot tal com estava a Barcelona o a Suïssa, em proposo ara redactar un inventari complet de tot el material arribat. Com és de suposar, no podrà ésser un catàleg exhaustiu de tots els documents conservats, però sí una relació carpeta per carpeta, o volum per volum, que permeti de conèixer-ne, amb més o menys detall, el contingut, la procedència i els col·

13) *Materials* Volum IV - fascicle 1. *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. Barcelona 1993, pàg. 325.

Reproducció de les estanteries on estan dipositats els Materials de l'Obra del Cançoner a Montserrat. Aquesta reproducció es pot veure a "Univers Patxot", l'espai dedicat a Rafael Patxot i Jubert a Masia Mariona, prop de Mosqueroles, on es troben les oficines del Parc Natural del Montseny. Diputació de Barcelona. Web: universpatxot.diba.cat

lectors. Tot plegat permetrà de fer-se càrrec del ric contingut de l'arxiu i en facilitarà, al seu moment, una ràpida consulta". (MASSOT, 1999, 274-275)

Després de confeccionar l'extensíssim inventari, el pare Josep Massot va caure malalt. No era gens d'estranyar. La tasca era pesada i complexa i, a més, cal tenir present que no sols s'encarregava d'aquest afer sinó d'alguns altres, entre ells de la direcció de Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Treballava entre setze i divuit hores diàries. A la comunitat benedictina de Montserrat es preguntaven amb preocupació: "*quan dorm el pare Massot?*".

L'esmentat inventari forma part del Volum IV dels Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, publicat en dos fascicles els anys 1993 i 1994.

Aquest va ser el primer volum de *Materials* que va aparèixer seixanta-set anys després de l'aparició dels tres primers volums, editats entre els anys 1926 i 1929.¹⁴

Cal dir que no tot el material de l'Obra del Cançoner va arribar l'any 1991, sinó que fins l'any 2008, va anar arribant documentació a Montserrat, cosa que va portar al pare Massot a donar-ne notícia en alguns dels seus escrits relacionats amb l'Obra del Cançoner, i de-

14) El primer d'aquests volums està format per dos fascicles, el primer d'ells dedicat a observacions, apèndix i notes al *Romancerillo catalán* de Milà i Fontanals. Els volums de *Materials* no eren –ni són– l'Obra del Cançoner en sí. Es van confeccionar per tal de mostrar a la societat el que s'estava duent a terme, ja que la tasca d'elaboració de tan immens projecte tardaria uns anys a publicar-se. El primer volum que pròpiament constitueix l'inici de la publicació de l'Obra del Cançoner és el *Diccionari de la Dansa, dels Entremesos i dels Instruments de Música i Sonadors*, publicat l'any 1939 però amb data de l'any 1936, tal com ja s'ha comentat anteriorment en el decurs del text.

tallar-ho al darrer volum de *Materials*, el n. XXI.

En els dos fascicles que configuren el volum IV de l'Inventari, el fons de l'Obra del Cançoner apareix agrupat en quatre sèries: la **Sèrie A**, formada pels materials recollits per Marià Aguiló;¹⁵ la **Sèrie B**, formada per 191 carpetes que contenen part del material de les missions de recerca, i bona part de l'arxiu del "Llegendari Popular Català" (promogut per Rossend Serra i Pagès i subvencionat per Rafael Patxot), així com obres presentades a les "Festes de la Música" que havia organitzat l'Orfeó Català d'ençà l'any 1904, i també donacions diverses, adquisicions de material recollit per altres persones, fotografies, i altre tipus de material divers.

El fons provinent de Suïssa, i formant part de la **Sèrie C**, consta de 277 carpetes, les quals contenen sobretot bona part de la documentació referent a les missions de recerca, els originals dels dos concursos realitzats els anys 1922 i 1924, material per a la confecció del *Diccionari de la Dansa*, publicacions de la Institució Patxot, i documentació diversa. Finalment la **Sèrie S**, amb importants materials aplegats per Rossend Serra i Pagès, i documentació di-

versa. Segons el propi pare Massot, ni a les actes del Consell Consultiu ni al Dietari de l'Obra del Cançoner es fa cap al·lusió a la incorporació d'aquests materials de Serra i Pagès al fons de l'Obra del Cançoner.¹⁶

Un cop editats els dos fascicles del volum IV de *Materials* de l'Obra del Cançoner, l'any 1995 va seguir la publicació del volum V, dedicat a la "Història de l'Obra del Cançoner i Complement a l'Inventari de l'Arxiu". Es tracta del "Dietari" i de les "Actes del Consell Consultiu"¹⁷. Dues peces importants per a entendre el funcionament intern de l'Obra del Cançoner.

A partir d'aquest volum V, van anar apareixent, a raó d'un volum per any, els *Materials* de les diverses missions de recerca seguint, en principi, un ordre cronològic que a vegades es veu alterat per l'arribada a Montserrat de nous materials de l'Obra del Cançoner amb els quals no s'hi comptava. Aquests volums de materials apareixen respectant el mateix estil dels tres primers volums apareguts abans de la Guerra Civil, cosa que va complaure els nets del senyor Patxot, encara que, a causa de la necessitat de publicar aquests materials l'abans possible, no hi consta cap estudi

15) Donat per Àngel Aguiló i Miró, fill de Marià Aguiló i Fuster (Palma 1825-Barcelona 1897) a l'Obra del Cançoner l'any 1923.

16) *Materials*, vol IV - fascicle 2, pàg. 505.

17) El Dietari i les Actes de disset reunions (fins l'any 1928) del Consell Consultiu van arribar a mans de Josep Massot gràcies a unes fotocòpies que li va trameure Pere Artís, procedents d'un arxiu particular. Vegeu *Materials* volum V, Barcelona 1995. pàg. 245.

Volums de Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

sobre la cançó tradicional catalana, tal com succeeix en els tres primers volums.¹⁸

Fins l'any 2011, aparegueren divuit volums de *Materials* que, sumats als tres primers, formen un total de vint-i-un volums. El darrer inclou una sèrie de complements a l'Inventari inicial, que van anar arribant al llarg dels anys a

18) Aquests primers volums no sols contenen una selecció de materials de diverses missions amb el seus respectius diaris de camp, sinó que també inclouen estudis diversos sobre la cançó tradicional catalana com: *La versió autèntica dels Goigs del Roser de tot l'any, estudi de musicologia popular*, per Lluís Romeu, prev. *Organista de la seu de Vic; L'œuvre du Chansonnier Populaire de la Catalogne. Illustrations à la communication faite au Congrès d'Histoire de la musique tenu à Vienne du 25 Au 31 mars 1927, pendant les Fêtes du Centenaire de la mort de Beethoven*, per Francesc Pujol; *Cromatisme, modalitat i tonalitat en les cançons populars catalanes*, per Francesc Pujol; *Elements gregorians dins la cançó popular catalana. Notes per a un estudi comparatiu entre la melodia gregoriana i la cançó popular catalana*, per Francesc Baldelló, prev. i mestre de capella de l'església de Betlem de Barcelona; *Crònica de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"*, any 1923, per Joan Punfí i Collell; i també la crònica corresponent a l'any 1924.

Montserrat, com ja s'ha comentat abans.

Paral·lelament a l'aparició dels volums de *Materials*, i amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, es va realitzar la microfilmació de tot el material per tal de posar-lo al servei dels investigadors i estudiosos i de totes aquelles persones interessades. Més endavant,

amb l'evolució de noves tecnologies, es va iniciar un procés de digitalització.¹⁹

El pare Massot tenia especial interès en la divulgació del material, per això considerava que una de les eines més importants era l'inici d'una catalogació de tot el fons, el tercer punt del conveni de col·laboració amb el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. La catalogació es va iniciar el 5 de setembre de l'any 1997, i ha estat i és el punt del conveni que resta més enrederit.

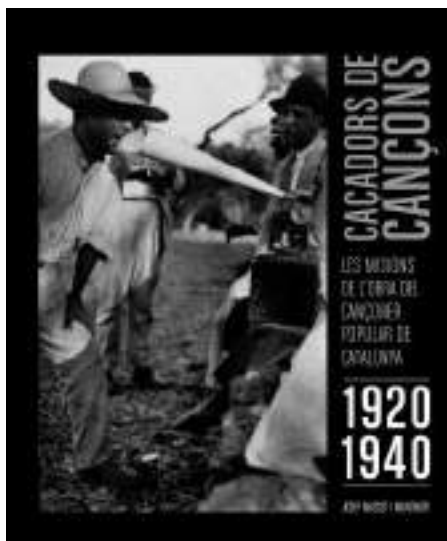
Josep Massot va ser qui va tenir cura d'aquest immens i important patrimoni, qui més el coneixia i en sabia els detalls, i també la persona de contacte amb els nets de Rafael Patxot, que volien la màxima discreció en referència a

19) Consultable a la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i a la Biblioteca de Catalunya.

l'Obra del Cançoner i a ells mateixos. El pare Massot, per la seva manera de ser i de fer, es va guanyar la confiança dels descendents del senyor Patxot.

Però Josep Massot va ser també un gran divulgador de l'Obra del Cançoner. Va realitzar nombrosos escrits que podríem considerar com una Història de l'Obra del Cançoner. Aquests escrits es troben en diversos volums d'algunes de les col·leccions de Publicacions de l'Abadia de Montserrat com són: *Escriptors i erudits contemporanis* i *A la ciutat dels Llibres*; també a *Semblances i comentaris*; així com diversos articles a les revistes *Serra d'Or*, *Revista Musical Catalana*, *Llengua i Literatura*, *Revista d'Etnologia de Catalunya*, i al *Butlletí del Santuari* de Montserrat; al llibre dedicat a Rafael Patxot (MASSOT, 2014) en motiu de la commemoració del 50è aniversari del seu traspàs; i a *Caçadors de Cançons* (MASSOT, 2021), el seu darrer llibre dedicat a l'Obra del Cançoner. També va tractar el tema de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya en les seves lliçons magistrals pronunciades a les universitats de València i de les Illes Balears en motiu del seu nomenament com a “doctor honoris causa”; en diversitat de conferències, introduccions de llibres, ressenyes, entrevistes, etc.

Va ser comissari de l'exposició “El Cançoner Popular Català (1841-1936)”, realitzada l'any 2005 i organitzada per la

Coberta del llibre *Caçadors de Cançons*.

Fonoteca de Música Tradicional Catalana del Departament de Cultura (ja anomenada anteriorment); va col·laborar en els actes de commemoració del cinquantè aniversari del traspàs de Rafael Patxot, organitzats per la Diputació de Barcelona entre els anys 2014-2015. Malauradament, no haurà pogut seguir els actes de la commemoració del Centenari de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya impulsats per la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura. Commemoració de la qual n'és comissari Jaume Ayats.

L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, tot i les mancances que en alguns aspectes del projecte algunes persones poden trobar en l'actualitat, és un gran tresor. És un fons patrimonial impor-

tantíssim tant per la seva estratègia de treball com pel seu volum i el seu contingut. Un dels més importants que existeix en aquesta temàtica, i efectuat en un període d'entreguerres, ja que s'inicia l'any 1921-22, quan tan sols feia tres anys de la fi de la primera Guerra Mundial, i que va quedar interromput per l'inici de la Guerra Civil l'any 1936, i havent suportat la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930).

A partir de l'any 1975, mort el dictador i un cop l'estat espanyol inicia un procés cap a una evolució democràtica, l'Obra del Cançoner desperta un interrogant

ple de conjectures i suposicions sobre la seva possible localització i destí.

Un cop retornada a Catalunya l'any 1991, el pare Massot, sense ell imaginar-s'ho, es va convertir en la persona que més va conèixer el seu entrellat i el seu contingut. La seva labor d'ordenació, catalogació i difusió ha estat importantíssima, així com la cura en la preservació de tan valuós material. És a partir d'aquest moment, que no es pot parlar de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i del seu retorn sense tenir en compte la figura del pare Josep Massot i Muntaner.

Massot, historiador: el forjador de camins

Arnau Cònsul Porredon

Fins que la pandèmia va convertir en virtuals les reunions del Jurat del Premi Valeri Serra i Boldú, les trobades per delibèr el guanyador anual s'obrien sempre amb el mateix ritual: el pare Massot treia de la cartera quatre exemplars de la seva darrera publicació i els repartia entre els presents. Indefectiblement, incansable. Més d'un any, els exemplars eren vuit, i dos llibres diferents, els que ens endúiem cap a casa. A algú o altre sempre se li escapava el comentari: “és que *vostè no para!*”.

I no: no va parar mai, aquesta podria ser la divisa per recordar-lo, però potser fóra injusta perquè, per davant de la quantitat, el pare Massot hi situava l'excel·lència, “*la feina ben feta*”, com en deia ell, mescla de rigor acadèmic i amor per la llengua, que també va convertir en material d'estudi. Com ho van ser la Guerra Civil Espanyola, l'Església, l'Obra del Cançoner Català, Mallorca, Montserrat, la literatura, les vides d'escriptors del país, la quotidianitat de la cultura catalana... la quantitat i diversitat de temes que va convertir en objecte d'estudi pot semblar ingent, però parafrasejant el que va dir-ne Sam Abrams en la glossa que va dedicar-li durant el lliurament del Pre-

mi d'Honor de les Lletres Catalanes, l'any 2012, pot afirmar-se que tots els seus llibres són camins que porten al coneixement profund i la dignificació del país: la seva Roma, el seu objectiu final, va ser sempre que el patrimoni cultural català no es perdés, que els esforços ingents que els enemics del país han dedicat per tal d'esborrar-lo per sempre, no aconseguissin l'objectiu. Probablement per això, l'única etiqueta política que va acceptar penjar-se va ser la “d'antifranquista”. I, probablement per això, els seus primers esforços historiogràfics van anar dirigits a deixar constància de la por que el feixisme va imposar sobre la gent que l'envoltava, en un intent de no deixar caure en l'oblit aquella societat que ell no va poder conèixer, però de la qual n'hi arribaven ecos, testimonis escrits, publicacions: la Mallorca lliure i culta d'abans de la guerra. És en aquesta mateixa línia que, com veurem, un cop retratades les línies mestres de la repressió, les persecucions, els botxins i les víctimes, també va dedicar pàgines i hores d'estudi a deixar constància dels esforços que es van fer des del món cultural per no defallir davant la salvatgia.

Josep Massot a Cambridge.

LA GUERRA CIVIL A MALLORCA: *CAUSUS BELLI*

Així doncs, l'any 1976 publica el que podríem considerar una obra marc: *La Guerra Civil a Mallorca*, una síntesi extraordinària de les particularitats que l'aixecament del 18 de juliol del 1936 va tenir a les Illes Balears, especialment a la més gran i poblada. En el moment de publicar-se, l'obra va causar un cert sotrac perquè en les seves gairebé 400 pàgines, que inclou un corpus de notes extraordinari, Massot abordava algun dels dubtes i punts negres sobre els quals sempre s'havia passat de puntetes. Grà-

cies a la labor exhaustiva de documentació, i a tenir accés a les memòries que el capità Albert Bayo havia publicat a Mèxic, podia plantejar i mirar de respondre els interrogants principals: per què contra un enemic gairebé indefens i inferior en nombre, l'expedició republicana per reconquerir Mallorca va ser un fracàs? Qui va ordenar la retirada dels expedicionaris? A qui molestava que la Generalitat hagués pres la iniciativa militar?

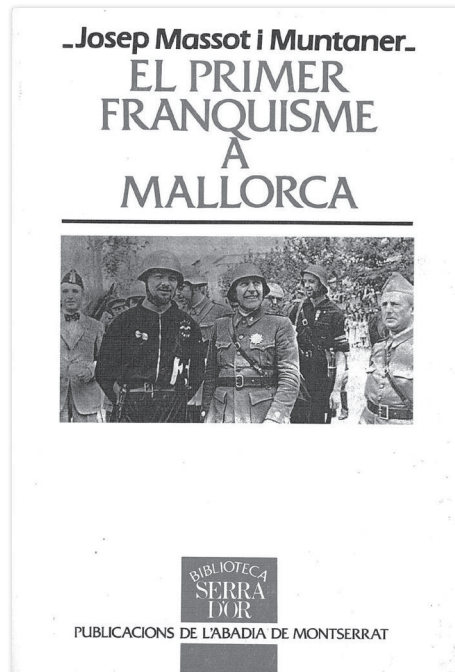
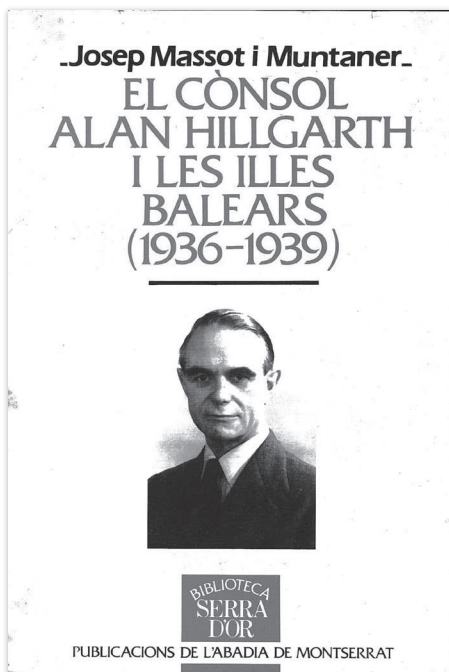
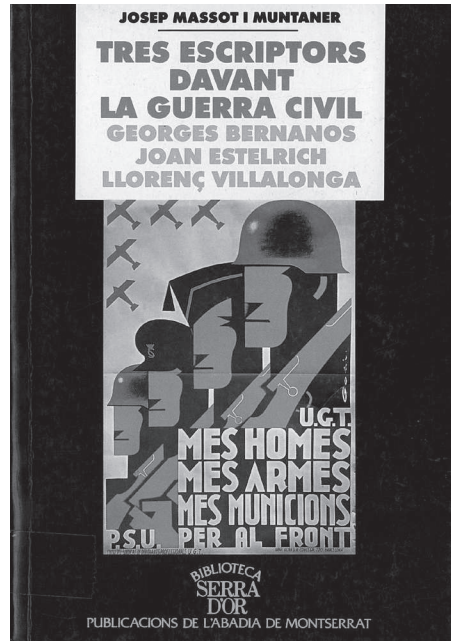
En ple procés de transició democràtica, aquelles dades i interrogants que mai ningú no havia posat sobre la taula no

eren fàcils de pair, però el pare Massot tot just havia encetat el tema, perquè a continuació es va dedicar a aprofundir en alguns dels capítols clau: des d'aspectes més clarament militars com en *El desembarcament de Bayo a Mallorca* (1987) o l'escriuador *Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1938)* (1998), en què a més de descriure l'angoixa patida pels seus veïns per la ferotgia dels atacs republicans durant tot l'estiu del 1936, exposava per primer cop els plans britànics per bombardejar l'illa com a represàlia als atacs franquistes als seus vaixells; fins a l'actuació de personatges com *El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)* (1995) o *Arconobaldo Bonacorsi, el "conde Rossi"* (2017), volums l'un i l'altre que van molt més enllà de la biografia dels personatges en qüestió i s'endinsen en les raons de la política internacional en tots dos bàndols. I, en aquest aspecte, cal no oblidar-se del volum dedicat a l'illa veïna, la resistent, la que va mantenir-se sota control republicà durant tota la contesa: *Menorca dins el domini mediterrani (1939-1939)* (2009).

Però al pare Massot, més que no pas l'essència de la guerra, li interessava la vida que hi batejava sota, malgrat tot; els esforços de la societat per mirar d'oposar-s'hi o, al contrari, acomodar-se al nou règim que va implantar-se a partir del 1939. És la preocupació

perquè tampoc aquests exemples es perdessin el que el fa interessar-se per *Els escriptors i la Guerra Civil a les Illes Balears* (1990), *Els intel·lectuals mallorquins davant del franquisme* (1992) i, concentrant el punt de mira, en *Tres escriptors durant la Guerra Civil. George Bernanos, Joan Estelrich i Llorenç Vilallonga* (1998), que li permetia el retrat extraordinari de tres postures radicalment diferents: la de l'estranger que opta per escampar pel món l'horror de què ha estat testimoni, la del liberal que acaba canviant de bàndol i la del conservador que s'adhereix amb entusiasme a la Falange. Dels tres, el pare Massot va sentir especial devoció per l'escriptor francès, el llibre del qual, *Les Grand Cimetières sous la lune* va commocionar l'opinió mundial, ja que es tractava d'un escriptor catòlic que atacava l'actuació del bàndol beneït per l'Església. Tant és així, que va aprofundir sobre la seva figura uns anys més tard, en el volum *Sobre Georges Bernanos i altres temes polèmics* (2004), on també enfilava temes poc amables com el dels "mallorquins de Franco", l'actuació de la CEDA a l'illa i la repressió contra la llengua i la cultura illenques.

Aquest darrer, és clar, va ser un tema sobre el qual no va passar de puntetes, tot el contrari: era el pilar d'un dels seus estudis primerencs, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (1978) i hi va tornar

sovint, ampliant-ne els detalls en llibres com *El primer franquisme a Mallorca* (1996) o *De la guerra a l'exili. Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)* (2000). La polèmica que generava cada aportació nova sobre la potència de la creació catalana (o en català) a les Illes, el reblava en el convenciment d'historiar a fons totes les figures rellevants que ha donat la seva petita terra, i per això en les dotze sèries d'*Escriptors i erudits contemporanis* hi abunden els papers sobre gent de cultura mallorquins, com ara els dedicats a figures preeminents com Antoni M. Alcover, Francesc de Borja Moll, Antoni M. Sbert, els propis Joan Estelrich i Llorenç Vilallonga, o noms menys dimensionats, però igualment majúsculs com Marià Aguiló, Pere Capellà, el pianista Baltasar Samper, l'historiador Gabriel Llompart o el lingüista Joan Veny.

No voldria deixar de mencionar, en aquest apartat, i com a enllaç cap al proper bloc, els estudis específics sobre el paper de l'Església mallorquina durant la guerra i el franquisme que, si bé ja apareixia, inexorablement, en molts d'aquests llibres citats, prenia el paper central en l'exhaustiva biografia sobre *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca* (1991), en el qual aconseguia fer un retrat polièdric d'aquest religiós que Georges Bernanos havia criticat durament i oberta, si bé havia arribat a la diòcesi illenca des-

prés de tenir diversos conflictes amb la Dictadura de Primo de Rivera, durant el seu pontificat a Lleida.

L'ESGLÉSIA I LA LLENGUA: *CAUSUS VITAE*

Cal tenir ben present que tots aquests estudis, i els llibres que se'n deriven, Josep Massot i Muntaner els fa des del Monestir de Montserrat, on ingressa l'any 1962, com a novici, i on serà ordenat prevere just deu anys després, quan ja duia uns mesos dirigint les Publicacions de l'Abadia. Si bé la posició del cenobi benedictí respecte de la dictadura franquista ha estat sempre ben pública i notòria, és important subratllar que és com a clergue i des de dins d'una comunitat monàstica que el pare Massot es posiciona sobre el paper de l'Església durant la Guerra Civil i el franquisme, no només a les illes sinó també al Principat, un tema sobre el qual publica *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* (1973), on només d'entrada, en la "Introducció", lamenta i s'excusa que el llibre pràcticament no faci esment de València i Mallorca. Un dels capítols que tot just apunta en aquest volum serà el tema principal d'una de les seves obres més celebrades, *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya* (1987), on recollia testimonis de primera mà de la destrucció de temples,

però posava l'èmfasi, sobretot, en els diversos estratagemes que sacerdots i religiosos d'arreu van usar per seguir exercint el seu ministeri.

Com no podia ser d'altra manera, la preocupació per resseguir les petjades de la Fe a Catalunya havia de trobar en la seva casa d'acollida un tema majúscul. Certament, a l'abadia va dedicar-hi obres de primer ordre, començant per *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei a la cultura catalana* (1979), on posava l'èmfasi en el paper que, des del s. XIX i amb el desvetllament de la catalanitat proposada per Jaume Collell i Jacint Verdaguer, s'havia arroгат Montserrat com a pal de paller de la cultura del país. És clar que la seva gran aportació en aquest terreny va ser la reedició i posada al dia de la *Història de Montserrat* que el pare Anselm M. Albareda havia escrit l'any 1931, una obra pensada com a divulgativa que calia, però, ampliar. Així, tot just arribat a la direcció de l'editorial del monestir, ja va preparar-ne una primera revisió, però el més notable del cas és que el pare Massot va dedicar-se sistemàticament a ampliar i renovar-ne els continguts, fins l'any 2020, quan va publicar-se'n l'última edició de què ell va tenir cura. Atent, com a editor de raça que era, a les innovacions gràfiques i als gustos dels públics més joves, entre el 2018 i el 2019 també va preparar-ne una luxosa

edició en dos volums, il·lustrada amb fotografies d'època i d'altres en color, fetes expressament pel llibre, que va titular-se *De Montserrat Estel...*

D'altra banda, no em sembla exagerat afirmar que, de la mateixa manera que l'essència religiosa del país va convertir-se en un dels seus eixos d'investigació vitals, la llengua –i la seva expressió culta: la literatura– va ser la seva segona casa i, com a tal, una altra de les constants en els seus treballs d'estudi. Ja ho hem pogut comprovar en les seves aproximacions a aspectes colaterals de la Guerra Civil a Mallorca i queda prou palès amb la perseverança amb què va recollir escrits dispersos o publicats com a pròlegs, articles o papers llegits en cerimònies d'homenatge, sovint fúnebres, en les sèries *A la ciutat dels llibres* (de què van aparèixer-ne cinc volums) i *Escriptors i erudits contemporanis* (que ocupen dotze volums).

Però sobretot ho demostren la quantitat ingent de pàgines i títols que va dedicar-hi, des d'*Els mallorquins i la llengua autòctona* (1972) i *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* (1993), fins a *Els Mallorquins i la llengua catalana. Segles XII-XIX* (2018), passant pels dos volums esmerçats per historiar *Trenta anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1980)*, on més que estudiar la llengua catalana,

el seu objectiu és passar revista de manera crítica a les aportacions que, malgrat el franquisme, van fer-se sobre el tema. Una obra que demostra la vitalitat i el pes que els catalans, fins en les circumstàncies més adverses, han donat sempre a l'expressió en la llengua pròpia. En aquesta línia, és bo destacar un títol singular com *Sis segles de Publicacions de l'Abadia de Montserrat* (2018) que, lluny de ser un vehicle propagandístic per aplaudir l'“*editorial en exercici més antiga del món*”, posa l'èmfasi en aquesta mateixa pulsio gràfica del poble català, on un monestir medieval és capaç de transformar-se en la casa editorial referent en temes culturals, suplint la tasca que les editorials universitàries no han sabut (o pogut) realitzar.

La tasca d'editor és, justament, un altre aspecte que ajuda a configurar la dimensió de la figura del pare Massot i, en l'apartat que ens ocupa ara, és fonamental: des de la PAMSA, Massot va poder – en paraules de Sam Abrams– “*proposar un model de llengua literària sense estridències*” i, sobretot, donar joc i veu a d'altres erudits i estudiosos que també posaven la cultura catalana com a eix d'estudi. No pertoca, aquí, analitzar la tasca de l'editorial montserratina, però sí deixar esmentat que la mateixa feina directora que el pare Massot va exercir va provocar un efecte bumerang: la de convertir-lo en un referent ineludible,

El pare Massot de jove.

algú amb qui calia comptar quan s'emprenien certes empreses de l'àmbit cultural i, en concret, del ram de les lletres. És així que va convertir-se, vulgues que no per força, en el codirector, junt amb Joaquin Molas, del *Diccionari de la literatura catalana* (1979); i és des d'aquest prisma que s'entén que sigui al capdavant de tota mena de revistes i publicacions periòdiques, començant per *Studia monàstica* (des del 1965) i *Randa* (des del 1975), i fent un esment especial a la seva tasca al capdavant de *Llengua i Literatura* (des de 1986) i, és

clar, el buc insígnia montserratí: *Serra d'Or* (des del 1995).

Em permeto acabar aquest breu repàs, que no és exhaustiu perquè, per tal que ho fos, caldria triplicar les pàgines d'aquest quadernet, citant les paraules que Sebastià Bennassar va dedicar-li a *VilaWeb* en motiu de l'homenatge que la Institució de les Lletres Catalanes i l'Institut d'Estudis Catalans li van retre el dia de Santa Llúcia de l'any 2021, en motiu del seu 80è aniversari: “*algú que si no existís ens l'hauríem d'inventar*”. Magí Camps, des de les pàgines de *La Vanguardia*, aquell mateix 13 de desembre, s'hi referia com “*una estructura d'estat*”. Cap dels dos no exagera si tenim en compte que el pare Massot va endegar la seva tasca com a historiador

des de la perifèria d'un país devastat i on el silenci s'havia imposat com a llei. Però ell no se la va creure mai, la desolació –ni la vida contemplativa: les circumstàncies demanaven desbrossar els vells corriols i, a sobre, traçar-ne de nous, tenaçment i sense estridències. Noves i velles sendes perquè hi poguessin transitar els estudiosos que vindrien després, les noves fornades d'historiadors que calçats amb els seus llibres, amb l'aval d'una editorial com Publicacions de l'Abadia de Montserrat, l'empenta de revistes com *Serra d'Or* o el suport d'un premi com el Valeri Serra i Boldú de Cultura Popular, podrien dedicar-se a cimentar i posar llustre al patrimoni cultural català, la meta de tots els camins.

Josep Massot, home del Renaixement

Ramon Miró Baldrich

OBERT A UNS AMPLIS HORIZONS

Tot i el repartiment de temàtiques que ens hem aplicat per no repetir-nos massa (aquí ens toca parlar de la seva contribució a grans obres generals i de les seves sèries), és evident que molts dels temes d'estudi que tractà estan connectats i apareixen en sintonia a través dels nombrosos llibres que arribà a publicar.

Com que no pretenem cap completud i sí, en canvi, donar una impressió dels amplis recorreguts que estudià i sabé transmetre'ns, començarem per aportar-hi una anotació que guardem de la reunió del jurat del Premi Valeri Serra al març de l'any 2005. Es parlava de la venda de llibres catalans i Isidor Cònsul comentà que un llibre que es venia força bé era la traducció dels Evangelis feta per Joan F. Mira. El pare Massot ens recorda llavors que Mira havia estudiat teologia, a Roma i tot, i que de poc se'n va anar que no acabés ordenant-se sacerdot. Coincidim tots plegats que Mira és un dels últims homes del Renaixement (que toca molts camps i tots amb encert), com el mateix pare Massot o com era també el pare Batllori. El pare Massot protesta lleument.

I aquí ens volem servir, en un primer moment, de textos seus a través dels quals, o bé directament recorda fets biogràfics que ens el van dibuixant, o bé fa certes afirmacions sobre altres personatges (en especial, el pare Batllori) que li són plenament aplicables.

El seu pare era Guillem Massot i Capó (MASSOT, 2003, 251, n. 1), i ja de nen visqué en un entorn familiar amb forts interessos literaris. En relació al seu oncle, i padrí de bateig, Marià Massot, recorda que Llorenç Moyà i el seu company de lletres Miquel Gayà i Sitjar venien cada any *“a la festa que el meu oncle i padrí Marià Massot i Planes organitzava el 24 de setembre a la seva petita «possessió» de ca n'Angelí (...) amb motiu de l'onomàstica de la seva germana, la meua tia Mercè, afecionada a la poesia i protectora dels poetes i dels artistes en uns moments poc propicis per a la cultura, i sobretot per a la cultura d'expressió catalana”*. (MASSOT, 2007, 212)

I en un altre moment diu que *“De fet, les reunions literàries i musicals que se celebraven a casa de Marià i Mercè Massot, al carrer del Palau número 6, no van començar, una mica per atzar,*

Trobada a l'abadia Montserrat el 2 de febrer de 2008. A la imatge, l'abat Josep M. Solé, l'alcalde de Bellpuig Ramon Jounou, i els membres del jurat Isidor Cònsul, Ramon Miró i Josep M. Massot (president).

fins al 23 de febrer de 1941, poc després del casament dels meus pares, que assistiren, juntament amb altres familiars, a una primera lectura que hi féu Miquel Gayà, i a poc a poc es van anar institucionalitzant, sota l'alta direcció de Miquel Ferrà, venerat per tothom, però una mica temut pel seu caràcter propici als exabruptes i a la ironia fàcil." (MASSOT, 2007, 228)

Just a l'últim volum de la sèrie *Escriptors i erudits contemporanis*, al capítol catorzè que avança ja el títol de la següent sèrie, recorda els anys de la seva formació a Mallorca: "Quan estudiava el batxillerat al col·legi dels jesuïtes de Palma, a Montis-sion –parlo de quan tenia tretze o catorze anys-, vaig tenir dos

professors que em van animar a escriure i em van expressar de moltes maneres el seu suport. Un era un llicenciat en Lletres, que ens ensenyava història de la literatura, amic de Llorenç Villalonga i més aviat inclinat als escriptors castellans (...) L'altre era un jesuïta que ens feia classe de diverses matèries –religió, per exemple-, mallorquí però més aviat castellanista, enormement interessat per la literatura (...) Tots dos ens feien fer de tant en tant «redaccions» sobre diversos temes. El de literatura me les tornava posant-m'hi notes on em feia lloances com "qué bonito y qué cultura", perquè el noi repel·lent que jo era aleshores –que, segons els seus companys de curs, havia nascut amb un

llibre sota el braç– «incrustava» dins les redaccions en espanyol versos de Costa i Llobera o de Joan Alcover (...) El de religió o del que fos m'hi va posar una vegada un comentari que se'm va quedar gravat per sempre: «Tienes un estilo ágil, que se lee de un tirón. Son cualidades. ¡Cultívalas!». (MASSOT, 2013, 271-272)

Recorda, acte seguit, com li agradaven les biblioteques des de petit i que fins en algun moment havia pensat en fer-se bibliotecari. Al final es decidí per la carrera de Filosofia i Lletres, a la Universitat de Barcelona, per fer-se professor de literatura castellana o de francès.

“Els fets, però, em duguerren a endinsar-me en la llengua i la literatura catalanes, primer gràcies als contactes familiars amb Francesc de B. Moll, a Mallorca mateix, i després, un cop a Barcelona, gràcies a la relació amb l'Institut d'Estudis Catalans i els Estudis Universitaris Catalans i a l'amistat amb el director de l'Editorial Barcino, Josep M. de Casacuberta, al qual m'adreçà el meu mestre Martí de Riquer.” (MASSOT, 2013, 272)¹

Recorda que hi ha anat dedicant tots els temps que ha pogut treure als quefers

1) En un altre moment, tot recordant la relació amb Max Cahner, diu que, a inicis dels anys seixanta, “Jo aleshores era un jove estudiant de Lletres, procedent de Mallorca però resident a Barcelona, que vaig posar-me aviat en contacte amb Montserrat i amb l'Institut d'Estudis Catalans, uns llocs que permetien respirar dins l'ambient enrarat del darrer temps de la inacabable dictadura franquista.” (MASSOT, 2007, 262)

bàsics, primer de professor i després, des de 1971, com a director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Després concreta les temàtiques bàsiques a què s'ha dedicat en els treballs d'investigació (MASSOT, 2013, 272) i recorda que forma part “*d'un altre grup una mica heterodox d'escriptors: els qui no es dediquen a la ficció, sinó que treballen a partir de dates i dades objectives i mirant d'arribar a unes conclusions per a les quals han d'aportar arguments i que han de documentar amb notes a peu de pàgina i amb bibliografies més o menys exhaustives.*” (MASSOT, 2013, 273) I és content de saber que algunes de les seves biografies es llegeixen com novel·les d'intriga, en referència a l'agilitat dels seus escrits, que ja des de les redaccions juvenils li havia estat remarcada i que veu també com a característica compartida amb un dels seus mestres, Martí de Riquer.

L'altre professor recordat, Joaquim Molas, li vingué d'un altre àmbit barceloní, els Estudis Universitaris (de l'Institut d'Estudis Catalans). Amb ell tingué una sòlida amistat i un treball col·laboratiu que s'inicià ben promptament.²

Si Riquer des de la Universitat i Joaquim Molas des dels Estudis Universi-

2) Mort Joaquim Molas al març de 2015, el mateix any li dedicarà la primera sèrie de *A la ciutat dels llibres*, amb les paraules “A la memòria de Joaquim Molas, mestre, amic i company”, on l'ordre és significatiu, i explica aquesta relació personal al pròleg del llibre (MASSOT, 2015, 7-9).

taris havien estat els seus mestres més destacats a Barcelona, la relació amb el primer el porta a la coneixença i el treball amb Josep Maria de Casacuberta; i la relació amb el segon a la coneixença i valoració de dues ànimes de l'IEC, Ramon Aramon i Serra i, especialment, Jordi Rubió i Balaguer.

De Josep Maria de Casacuberta recorda *“que em va passar la torxa dels estudis sobre Marià Aguiló i que em va transmetre el seu savoir faire d'editor preocupat per «la feina ben feta» de regust noucentista”* (MASSOT, 1999, 289). En un altre moment insisteix que *“em va donar un exemple impagable de com havia d'actuar un bon editor, dins la línia de l'obra ben feta» que propugnava el Noucentisme i sense mirar els aspectes crematístics de la feina que un feia, ni plànyer esforços perquè sortís bé, encara que fos a base de passar-s'hi moltes hores i de refer de cap a cap treballs que després signarien uns altres.”* (MASSOT, 2012, 169) I rebla encara, al pròleg a la biografia de Josep Maria de Casacuberta de Faust Ripoll, on diu *“Tots els col·laboradors de l'Editorial Barcino vam poder experimentar el seu gust pels detalls, la seva voluntat d'aconseguir la màxima excel·lència en les seves edicions i la seva generositat a l'hora de fornir materials inèdits o de refer coses que no li semblaven prou reeixides.”* (MASSOT, 2019, 97). Hi insistim, perquè

Casacuberta és el model d'editor que ell segueix en dirigir les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

La valoració de Rubió i Balaguer és ben positiva: *“Jordi Rubió –el doctor Rubió, com l'anomenàvem respectuosament els qui de prop o de lluny ens en consideràvem deixebles i continuadors-, retret i humil, treballador incansable i tenaç, erudit i rigorós com ningú, patriota exemplar i home de fe.”* (MASSOT, 2006, 161). D'ell –diu també– *“vaig aprendre humanitat i amplitud de mires i del qual he pogut aplegar, amb caràcter pòstum, l'extraordinària obra completa en tretze volums, en la qual no sobra ni una sola ratlla.”* (MASSOT, 1999, 289)

Farà després de professor, estudiós (en llengua, literatura i història catalanes) i editor. I quant als temes de treball, li podem aplicar allò que diu del pare Batllori: *“Batllori acostumava a dir d'ell mateix que era un erudit dispers. És cert que va treballar en els temes més diversos, des del segle XII fins al segle XXI, però al mateix temps la seva obra té una gran coherència i se centra en uns quants grans eixos temàtics, que han quedat més clars quan han anat apareixent els volums successius de la seva Obra completa”.* (MASSOT, 2004, 301) I valora la seva actitud com a model que seguirà: *“El seu exemple ens esperonarà sens dubte a continu-*

ar lluitant per uns ideals de veritat, de democràcia i de llibertat, amb un sentit d'independència i d'esperit crític insubornable, i a treballar en el camp d'una història de la cultura catalana oberta a tots els vents, exempta de sectarismes i d'exclusivismes, i situada en un context universal.”(MASSOT, 2004, 304)

LA COL-LABORACIÓ EN GRANS OBRES

Comença aviat, poc després de llicenciar-se en els estudis universitaris. S'implica com a col·laborador al *Diccionari de la Literatura Catalana* que Joaquim Molas, cap al 1965, essent aleshores professor als Estudis Universitaris Catalans, havia iniciat. Al pròleg de l'obra, recorda –juntament amb Albert Manent i Margalida Tomàs– que “*Joaquim Molas, ajudat per diversos deixebles, féu un fitxer dels articles previstos i redactà unes normes per als col·laboradors del futur DLC*” (MASSOT, 1979, 7).

Expliquen en aquest pròleg que hi hagué uns anys de treball i que quan, des de les mateixes Edicions 62, s'inicià la *Gran Enciclopèdia Catalana*, s'hi abocaren materials, perquè la direcció de la part literària fou encarregada a Joaquim Molas. I quan començà a aparèixer la GEC, el 1969, pensaren que potser no caldria el DLC; però aviat se separaren la GEC de les Edicions 62 i el nou equip prescindí de bona part dels

materials del DLC. Fou llavors quan el nou director de les Edicions 62, Josep Maria Castellet, volgué reprendre el DLC amb nous col·laboradors. No fou, però, fins “*un cop enllestida la tasca de preparació de la GEC, Josep Massot i Muntaner i Albert Manent –que havien format part del primer equip de col·laboradors de Joaquim Molas al DLC– convingueren amb Josep Maria Castellet que la publicació del DLC fóra encara convenient i que era una llàstima que totes les hores que hi havien estat esmerçades esdevinguessin inútils.*” (MASSOT, 1979, 8)

Joaquim Molas hi estigué d'acord, però no li fou possible reprendre'n la direc-

ció, per la qual cosa entenem que els tres signants del pròleg foren els qui en un primer moment ho feren, tot i que el treball molt més acumulat en Josep Massot (en el qual de segur que hi havia també la feina de tenir cura de les crides que havien anat fent a través de la revista *Serra d'Or*) féu que finalment sigui ell sol qui apareix com a codirector de l'obra juntament amb Joaquim Molas.

En l'endemig, amb la GEC, trobem que consta com a col·laborador i hi trobem articles signats amb nom i cognoms i altres amb les inicials JMaM. No farem el seguiment dels articles que hi signa, però de segur que en són una bona quantitat (amb l'accés informatitzat, són càlculs que se'ns podrien donar ja amb facilitat).

Sí que hem fet aquest treball més minuciós amb els articles que signa al DLC, on l'identificatiu és JMM. I, per exemple, a l'entrada "Aguiló i Fuster, Maria" de la GEC i el DLC podem veure la reelaboració feta per comprovar que no hi ha una coincidència exacta en els textos, sinó una característica que també veurem més endavant en considerar les seves sèries de llibres: la posada al dia i, en part, nova redacció del text, encara que conservi l'estructura bàsica inicial.

A banda de la direcció, la redacció directa d'entrades del diccionari ens

dona vuitanta-tres entrades sobre autors (amb domini, lògicament, dels mallorquins); vint sobre conceptes i gèneres de poesia i teatre populars i tradicionals, moltes amb aportacions pròpies (Adoració dels Reis Mags, cançoner tradicional, cançons paral·lelístiques, codolada, consuetat, corrandes, Dansa de la Mort, drama litúrgic, epístoles farcides, glosadors, goigs, *Misteri de santa Àgata*, nadala, passions, pastorets, Representació de la Sibil·la i l'emperador, Representacions dramàtiques medievals, sermó del bisbetó, cant de la Sibil·la i tropus);³ cinc sobre associacions (Anglo-Catalan Society, Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Institut d'Estudis Catalans i Societat Catalana d'Estudis Històrics); cinc sobre revistes (*Criterion*, *Estudios Lulianos*, *Lluch/Lluc*, *Revista Musical Catalana* i *Tretzevents*); tres sobre conceptes generals (catalanística, història literària i literatura religiosa) i dos d'influència d'obra o autor estranger (*Flors de virtut* i Mistral als Països Catalans).

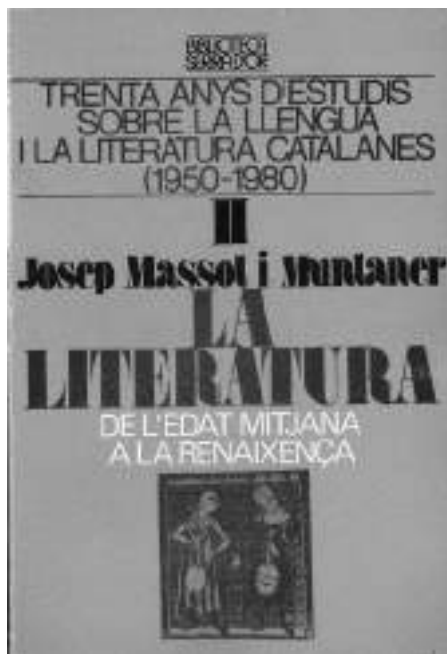
Just l'any següent a l'aparició del *Diccionari de la Literatura Catalana*, el

3) Aquí comparteix en part la temàtica amb l'altre gran especialista en aquests àmbits d'estudi, Josep Romeu, el qual redactà les entrades: Assumpció, teatre de l', *Cancionero General*, cançó de gesta, Cançoner del duc de Calàbria, contrafet a l'espiritual, dansa, literatura de canya i cordill, pastorel·la, preceptiva literària, prosificació, romanç de cec (o romanço de cec), rondeau, Timoneda, Joan i virolai.

1980, publica el llibre *Trenta anys d'estudis sobre la Llengua i la Literatura Catalanes (1950-1980)*. II. *La Literatura. De l'Edat Mitjana a la Renaixença*, continuació de *Vint-i-cinc anys d'estudis ... (1950-1975)*. I. *La Llengua*, d'A. M. Badia i Margarit, amb el canvi de títol per comprendre el lustre de retard en l'aparició. Aquest segon volum era la primera part que havia de ser complementada amb un altre volum dedicat a la literatura contemporània, encarregat a Joaquim Molas, però que no arribà a aparèixer.

La història d'aquest volum no deixa de tenir un cert paral·lel amb la del DLC. Com explica al pròleg, l'obra s'havia anat allargassant i, arribats al 1980 (i als trenta anys), havien decidit que ell publicaria un primer volum dedicat a la Literatura amb *“una refosa de la meua contribució a l'esmentat número de «Norte» acompanyada de tots els panorames bibliogràfics que he anat incloent a «Serra d'Or» des de 1971.”* (MASSOT, 1980, 5) I que Joaquim Molas publicaria un segon volum comprenent de la Renaixença ençà.

Als comentaris bibliogràfics, el problema d'haver inclòs els panorames, que responen a l'ordre d'aparició dels estudis i no al de la història literària, és resolt amb la inclusió de dos índexs finals, l'“Índex de noms d'autors de llibres i articles citats i de traductors moderns” i un altre,

“Índex d'escriptors i d'obres anònimes estudiats i d'altres noms citats”.

I als comentaris no només informa sobre els estudis apareguts o les noves edicions, sinó que també els valora i sovint els corregeix o amplia tot aportant referències a nous estudis o a estudis antics que no han estat considerats i era pertinent de fer-ho. Alhora, inclou nombroses notes al peu dels seus panorames on dona noves referències o nous estudis apareguts posteriorment i que caldrà tenir també en compte per al tema o l'autor tractat.

No s'està de fer crítiques parcials o globals de les obres que comenta. Així, critica el llibre de Jean-Claude Frère,

Raymond Lulle (París, Grasset, s. a.; 1973), que, tot i ser una tesi, es basa en gran part en Llinarès i “cita Platzeck, molt més important, només de passada (d’una manera que demostra que no l’ha llegit mai), i, per tant, l’estat de les qüestions que presenta resulta anacrònic”. (MASSOT, 1980, 104)

O bé la inadequació de l’obra *Trets fonamentals de la literatura*, de Jaume Vidal Alcover, com a manual de la col·lecció «Conèixer Catalunya». I en resposta a Jaume Vidal, que el caracteritzava d’erudit infal·lible, es defineix com “una persona que des de fa anys es dedica a l’ensenyament de la literatura catalana i que té per ofici llegir i editar –i sovint refer– dotzenes de llibres de vulgarització.” (MASSOT, 1980, 183, n. 4)

Però alhora valora també quan cal la feina ben feta. Per exemple: “Finalment, Joan Ferraté ha tingut cura d’un volum de Poesia d’A. March dins la col·lecció «Les millors obres de la literatura catalana» (Barcelona, Edicions 62, 1979), que, contràriament al costum de la col·lecció –que sol reproduir textos coneguts o simplement modernitzats a corre-cuita, té un interès de primer ordre” (MASSOT, 1980, 181), tant pel pròleg, on revisa punts importants de la cronologia, com per la revisió a què ha sotmès el text (com abans van fer Pagès i Bohigas).

I ressalta també els buits a estudiar. Així, parlant de la *Història del teatre*

català (Barcelona, Millà, 1978), de Xavier Fàbregas, comenta que el teatre medieval no hi és gaire ben tractat, i que “Ens manca encara recórrer molt de camí fins a tenir unes anàlisis acurades del teatre medieval català i de la seva continuïtat fins al segle XX en molts aspectes, sovint amb fórmules literàries renovades (comèdies hagiogràfiques barroques o oratoris, per exemple).” (MASSOT, 1980, 163)

Dedica una entrada sencera de la segona part (corresponent a un article publicat a *Serra d’Or*) a l’aparició, el 1972, del quart volum de la *Història de la Literatura Catalana*, d’editorial Ariel, escrit per Antoni Comas. I l’acaba desitjant que aviat publiqui el mateix Comas els dos volums següents, dedicats als segles XIX i XX. La mort prematura d’Antoni Comas, el 1981, deixaria l’obra estancada. La continuïtat vindria de la mà de Joaquim Molas, però amb un plantejament ben diferent, tant en la redacció (Molas en té la direcció però encarrega la redacció de bona part a deixebles i especialistes), com en l’extensió (els quatre primers volums ja publicats es reeditaran en sis i la resta seran cinc volums més). És en aquesta segona part que Josep Massot intervé en la redacció del capítol I del volum vuitè (La nova literatura popular: tradició i modernitat), juntament amb Xavier Fàbregas, que en redacten alguns dels apartats, essent la resta obra del propi Molas.

Aquest apartat és la “Persistència i recuperació de la literatura tradicional”, on Massot insisteix en la primacia d’interès de Marià Aguiló per la poesia popular (interès rebut del també mallorquí Jaume Antoni Prohoms), que el porta a recollir nombrosos textos ja en la seva joventut, encara que la seva meticulositat en l’edició farà que publiquin abans textos Pau Piferrer, Josep M. Quadrado i, en tercer lloc però amb força més quantitat i estudi, Manuel Milà i Fontanals. I que Aguiló, tardanament, només n’arribi a publicar una petita part (el primer volum del *Romancer popular de la terra catalana*, 1893), i que el seu extens arxiu quedés inèdit i repartit després pel seu fill Àngel entre l’Obra del Cançoner Popular, l’Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i el senyor Josep M. de Casacuberta (a la mort del qual, passà aquesta part a la Biblioteca de Catalunya). A més del Cançoner, segueix també la recollida del rondallaire i d’altres manifestacions de la literatura tradicional com col·loquiers i glosadors o bé el teatre tradicional.

Una altra colla d’obres col·lectives en què també col·laborà foren: la *Gran Enciclopèdia Larousse* (1967...), la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (des del segon volum, 1989), el *Diccionari d’història eclesiàstica de Catalunya* (1998-2001), el *Diccionari de la literatura catalana* (2008) dirigit per Àlex Broch, i el *Diccionario biográfico español* (2011).

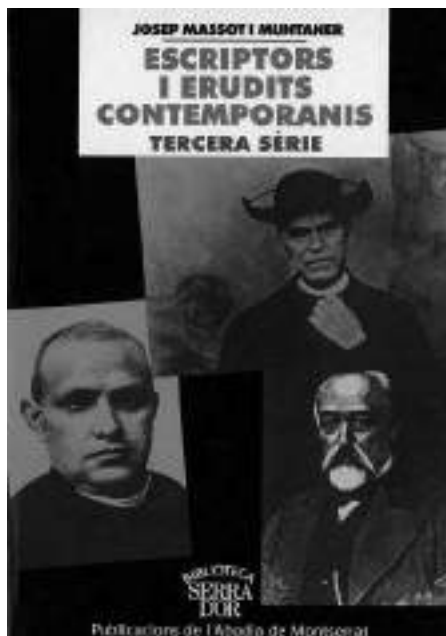
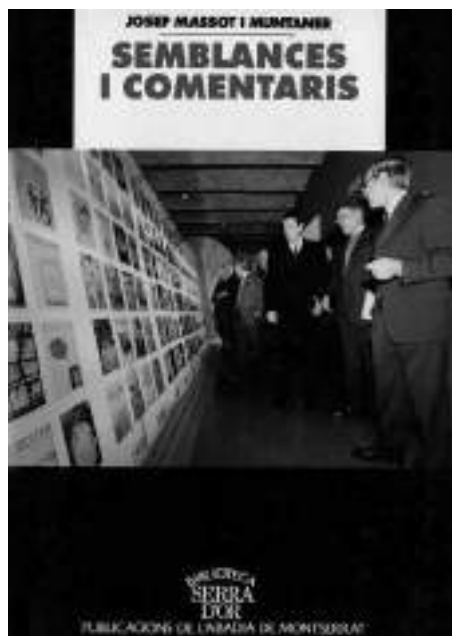
I encara, elegit membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, compartirà la direcció del *Diccionari biogràfic de l’Acadèmia de Bones Lletres* (2012) amb Pere Molas i Eulàlia Duran.

Podríem afegir també aquí el seu treball de coordinació a la colla d’estudis en honor d’estudiosos de la llengua i la literatura catalanes que s’han anat editant a través de les Publicacions de l’Abadia de Montserrat, algunes a la Biblioteca Abat Oliba, però les més als *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* editats per l’AILLC, de la qual en fou també secretari des dels inicis el 1973 fins al 1993. I la feina de direcció de les revistes *Studia Monastica*, *Serra d’Or*, *Llengua & Literatura* i *Randa*, especialment.

LES SÈRIES DE LLIBRES

Ens referim bàsicament a dues sèries de llibres que anà publicant, gairebé en successió anual, entre 1996 i 2022, que són *Escriptors i erudits contemporanis* i *A la ciutat dels llibres*.

Aquest tipus de reculls presenta una colla de treballs dispersos, usats o publicats en l’espai temporal que comprèn cada sèrie, i això li permet fer en tots els casos una revisió amb les esmenes i les ampliacions pertinents. Els textos són molt variats: pròlegs, presentacions, conferències, discursos, col·laboracions a col·loquis i congressos, necrologies, ressenyes, etc.

I, en paraules seves, li permeten “*encarilar la meua vocació múltiple, però no contradictòria, sinó harmònica, de filòleg, de folklorista, de lingüista i d'historiador.*” (MASSOT, 1999, 288)

Encara que bona part dels textos han estat ja publicats en altres parts, l'aplec dins les sèries li permet una relectura i un repàs minuciós. Com diu a la “Nota editorial” a la quarta sèrie d'*Escriptors i erudits*, “*Com als volums anteriors, una part dels escrits recollits són inèdits i altres es troben esparsos als llocs més diversos. En tot cas, sempre han estat minuciosament revisats i sovint augmentats i posats al dia (...) de la història, de la literatura i de l'erudició.*” (MASSOT, 2004, 7)

El primer, *Escriptors i erudits contemporanis*, comprèn dotze sèries publicades entre 1996 i 2013. Al pròleg a la tercera sèrie els dona un abast més ampli: “*Aquest volum reprèn la sèrie d'Escriptors i erudits contemporanis que vaig iniciar el 1996 i que, de fet, manté la continuïtat amb els estudis i les reflexions que van començar ara fa trenta anys amb Els mallorquins i la llengua autòctona (1972; segona edició ampliada, 1985) i que van prolongar-se a Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània (1993) i a Semblances i comentaris (1999).*” (MASSOT, 2003, 7)

El segon, *A la ciutat dels llibres*, comprèn sis sèries, publicades entre 2015 i

2022, també amb una periodicitat quasi anual. Just a l'última sèrie d'*Escriptors i erudits* havia introduït ja el que serà títol genèric d'aquesta segona sèrie. És l'apartat "XIV. A la ciutat dels llibres", on parla de la seva formació i, en comentar l'acció dels primers mestres, diu: *"La veritat és que no necessitava cap estímul per a penetrar en el que mossèn Llorenç Riber, a La minyonia d'un infant orat –un altre dels múltiples records de lectures engrescadores de la meua infantesa–, anomenava «la ciutat dels llibres»."* (MASSOT, 2013, 272)

Presenta els treballs com si fossin capítols, amb un cert ordre temàtic però no

precisat.⁴ A cada llibre, però, hi ha un índex onomàstic final que proporciona una altra ajuda força eficaç en la consulta.

A grans trets, ell mateix ha precisat ja quins són els seus grans eixos temàtics:

"La cançó popular d'arreu dels Països Catalans, la història de la literatura de totes les èpoques i la història moderna i contemporània, especialment la història religiosa i la història de la guerra civil i del primer franquisme a les Illes Balears i a Catalunya" (MASSOT, 2013, 272)

4) Només a *Semblances i comentaris* estableix una ordenació en sis grans apartats: I. De les Illes Balears i els Països Catalans. II. Lingüistes. III. Historiadors. IV. Escriptors i filòlegs. V. Homes d'església. VI. Entorn de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

A l'eix temàtic de la cançó popular hi ha dos grans pols de treball, que són Marià Aguiló i l'Obra del Cançoner Popular. De Marià Aguiló veiem com va aprofundint en variades aproximacions i en el treball directe sobre els materials del seu arxiu.⁵ Relacions amb Pau Piferrer, amb Jacint Verdaguer, amb Manuel Milà, i la curiosa relació entre l'aplec d'un ingent material i la dificultat en arribar a publicar-ne resultats pel seu agut perfeccionisme i desig de completuds. N'assenyala els ante-

5) I aquí ressalta l'interès de Marià Aguiló per aquests materials ja des de la seva joventut: "Té un especial interès l'enumeració de «col·leccions» que Aguiló «tenia principiades» a Palma, ja abans de començar a estudiar a Barcelona: gloses o corrandes, rondalles, cançons, «llibrets escrits en català», goigs i fulls, adagis, etc." (MASSOT, 2016, 11, n. 3). I, en un altre moment, dona per extens l'Inventari del Refranyer Aguiló (MASSOT, 2010, 35-106).

cedents i després els contemporanis, especialment els casos de Quadrado i Milà.

L'altre gran pol és l'Obra del Cançoner Popular, amb tota la colla de referents que comportarà per a la seva història. La Fundació Rabell, el mecenes Rafael Patxot, el secretari, mossèn Joan Puntí i Collell, els treballadors i recol·lectors,⁶ els concursos, l'Orfeó Català (i la implicació especial de Joan Pujol), la història de l'arxiu a la postguerra i, en concret, les recuperacions progressives, especialment a partir de la destinació final al monestir de Montserrat que comportarà la seva tasca benedictina d'ordenació i publicació dels *Materials*. Aquí a les sèries trobem una colla d'articles i conferències on va avançant aquests treballs o concretant a la menuda les recerques realitzades per l'Obra a determinats llocs (a Mallorca, a Menorca, al País Valencià, ...), així com nous materials que es van trobant.⁷

6) On destacaríem Josep Mª Casas, Vicenç Mª de Gibert, Joan Amades, Palmira Jaquetti i els músics Baltasar Samper i Joan Tomàs entre molts d'altres que hom va trobant si consulta els volums de *Materials*.

7) En nota al final d'un article on lamentava que els materials per al segon volum del *Diccionari de la dansa* no s'haguessin localitzat, apunta: "Ja redactat aquest capítol, ens han arribat notícies molt positives, referents a la localització d'una bona part del segon volum del Diccionari de la dansa i de l'epistolari generat per l'Obra del Cançoner." (MASSOT, 2015, 174, n. 1). I ja durant l'any següent informa que ha pogut accedir als materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya conservats per l'Orfeó Català i "he pogut constatar que entre els papers procedents de la vídua Pujol hi ha una bona part de l'original –manuscrit o mecanografiat– que havia de constituir el segon volum del Diccionari de la dansa." (MASSOT, 2016, 91, n. 46)

Encara, l'aparició del llibre de Josep Güell i Guillaumet, *De l'Urgell i la Segarra. Obres religioses, crides, jocs, balls, cançons i tocs de campanes* (Tàrraga, 2007), el porta a fer-ne la ressenya i a comprovar que els originals d'aquests materials, premiats en un concurs de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya de l'any 1924 i una còpia dels quals havia estat passada il·legalment per algú que en tenia cura a Barcelona, l'any 1966, a la Biblioteca de la Mútua de Tàrraga, no han passat a Montserrat. Per tant conclou: "*en certa manera cal agrair la felix culpa que aquest recull fos fotocopiats el 1966, atès que gràcies a això ha pogut arribar a les nostres mans i ha pogut ésser publicat sencer per l'Ajuntament de Tàrraga*". (MASSOT, 2007, 128)

Quant a la història de la literatura, hi ha també una època de més atenció (des de la Renaixença fins a la postguerra). I també uns autors d'atenció més privilegiada: Jacint Verdaguer i, en especial, els autors de les illes Balears, des de Ramon Llull als diversos autors de la Renaixença, a Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Maria Antònia Salvà, Miquel dels Sants Oliver, els germans Llorenç i Miquel Villalonga, fins a Baltasar Porcel. Aquí sovint hi ha temes creuats, com la relació de Verdaguer amb Aguiló i Milà, o amb la poesia popular. O bé la relació dels germans Villalonga amb la Falange durant la Guerra Civil i immediata postguerra.

El tercer gran eix, la història moderna i contemporània dels Països Catalans, tant la història religiosa com la història social, comporta múltiples atencions en ambdós subblocs.

La història religiosa és la història de l'Església catalana: els seus arquebisbes i bisbes (en especial el cardenal Vidal i Barraquer); els religiosos més destacats, com el pare Miquel Batllori o mossèn Joan Bonet i Baltà com a historiadors; o com Bonaventura Ubach i Frederic Clascar com a estudiosos i traductors de la Bíblia; els canonges Jaume Collell i Carles Cardó; les revistes religioses catalanes, etc.

I és també, de manera especial, la història del monestir de Montserrat en múltiples facetes: com a centre editor; la relació amb sant Ignasi de Loiola o amb Aguiló, Verdaguer, Collell, etc; els abats, els monjos que més han destacat en determinades facetes culturals; els grans actes culturals o civico-religiosos que s'hi ha celebrat; les revistes i, en especial, la història de Serra d'Or.

La història social té també dos subpolos d'interès especial, la Guerra Civil i la immediata postguerra, i les illes Balears. Episodis com el desembarcament de Bayo a Mallorca, l'estada i el poder del comte Rossi, l'estada de Georges Bernanos i la influència en la seva obra *Les Grands cimetières sous la lune* (París, 1938), són episodis que arriben

a concretar-se en llibres respectius, més enllà dels articles que hi dedica.

A més a més, caldria considerar també un altre eix temàtic, el de la història de la llengua catalana, en què dedica una especial atenció tant als processos de sistematització i normalització com a les principals institucions (Institut d'Estudis Catalans –amb les diferents seccions–, Acadèmia de la Llengua, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, ...). I amb especial atenció a les figures més rellevants en tota aquesta

història: Pompeu Fabra, Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll, Joan Coromines, Ramon Aramon i Serra, Antoni M. Badia i Margarit, Germà Colón, Joan Solà, Joan Veny, etc.

I més enllà d'aquests grans eixos temàtics, podríem incloure encara un bon apartat de “Vària” que acabaria per fer el recull de tota la resta i, tot plegat, ens donaria una aproximació temàtica a aquests amplis horitzons de què parlàvem al principi.

Josep Massot i la seva societat

Margarida Bassols Puig

INTRODUCCIÓ

El nostre país és petit però intens. En ser tan ajustat de mida, per bé que molt productiu en creació i manifestacions artístiques i humanistes, no és cap devari imaginar que algú en pugui tenir l'orografia humana ben dibuixada dins la clepsa. I no és obra de l'especulació sinó de la meua experiència directa assegurar que aquest algú era en Josep Massot, l'home curiós i de ment deserta que senyorejava per tots els escenaris de la cultura amb una mirada penetrant i una oïda molt i molt fina. *“La xarxa de relacions personals del P. Massot és molt ampla. La quantitat de favors que ha fet i de consultes que ha rebut i que sempre ha procurat respondre, amb el dispendi de temps que això comporta, ens fa deutors personals a molts dels qui ens movem en els camps dels seus interessos. Però també ens fa deutors seus com a ciutadans d'un país petit en què, parafrasejant Espriu, volem mantenir l'antiga saviesa i ser nobles, lliures, cultes i feliços”*, recorda Ramon Pinyol (PINYOL, 2011, 52-53).

Si Pla ens va regalar uns quants Home-nots (oferint-nos així un retrat humà vi-víssim de la seva època), Massot ens ha

ofert un retrat incisiu i lúcid dels personatges més influents de la seva. Cada dinar del Premi Valeri Serra amb ell i els estimats Josep Romeu, Isidor Cònsul (més tard l'Arnau), Ramon Miró i Lluís Calvo, era un exercici de posada al dia agradós de la mà de tan ben informat cicerone. No se li escapava res.

Aquest capítol serà un viatge apassionant d'anada i tornada per la vida del nostre insigne monjo, de Josep Massot cap a la seva cultura, gràcies a tot el que hi va aportar en les institucions i associacions més rellevants del país, i en la promoció de certàmens; i de la seva societat cap a ell, a través de tots els reconeixements, premis i doctorats *honoris causa*, que va rebre.

Perquè el personatge se'ns faci familiar, permeteu-me que recorri a un seguit d'epítets que li han atribuït deixebles agraïts o col·legues professionals, com a persona: proper, afable, afectuós, tímid, humil, amable, atent, bondadós, generós, irònic, agraït, altruista, amic fidel, resolutiu i treballador infatigable. Pel que fa a l'intel·lectual: erudit, savi, humanista, investigador nat, interdisciplinari, polifacètic, cartesià, ordenat i pulcre. I, finalment, en el seu vessant

social: il·lustrat respectat, dinamitzador compromès i activista cultural.

Reblaré, però, aquest retrat ràpid amb una matisació del monjo de Montserrat G. Xavier Cavallé (CAVALLÉ, 2021, 301): *“Des de fora, sovint, pot tenir-se la falsa idea que la motivació que va tenir un determinat monjo per entrar al monestir fou la de treballar dins d’un àmbit concret o dur una tasca específica. Això no és així de cap manera; és l’abat, amb els seus assessors, qui determina la feina que ha de fer cada monjo i també quins monjos són els adequats per a l’exercici de les tasques ministerials.”* Des de quina perspectiva, doncs, hem de mirar-nos ara la feina continuada i fructífera que va orientar la vida del pare Massot? Indubtablement des de la del servei a una comunitat i a un poble.

INSTITUCIONS I ASSOCIACIONS D’ESTUDI

En aquest camí de servei al país, ben aviat, tot just té vint-i-sis anys, el trobem en la fundació d’una societat clandestina a les acaballes del franquisme, l’Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC), amb seu oficial a Amsterdam en aquell moment. Aquesta entitat, que *“es gestà en el colloqui d’Estraburg de 1968 i nasqué oficialment a Cambridge el 1973”* (BALCELLS, ..., 2007, 163), volia promoure

la cultura catalana, especialment la llengua i la literatura, i la relació entre els catalanòfils. I Massot no només la impulsa sinó que primer n’és el secretari (1973-1994) i després el responsable de publicacions. Segons Bover (BOVER, 2021, 313), *“esdevingué l’ànima de l’AILLC”*.

En aquells anys es crea també l’Associació d’Escriptors en Llengua Catalana (AELC), membre de la International Authors Forum (IAF) i de la Culture Action Europe (CAE), que contribuirà a la refundació de la Institució de les Lletres Catalanes, promotora de la literatura catalana, incentivadora de la traducció i afavoridora d’intercanvis entre literatures d’àmbits lingüístics diferents. *“En Josep Massot va pertànyer a l’AELC pràcticament des dels inicis. Es va fundar l’octubre del 1977 i ell n’era soci des de l’estiu del 1978”*, ens assegura Carme Ros, coordinadora actual de l’Associació que el tenia com a Soci d’Honor des del 2012. A més a més, en aquesta etapa també va tenir un paper cabdal en la constitució el 1978 de la North American Catalan Society (SIMBOR, 2016, 8)

Mentrestant, també comença a col·laborar amb l’Institut d’Estudis Catalans, revitalitzat per la democràcia, concretament dins de la Societat Catalana d’Estudis Històrics (SCEH), filial de les seccions Històrico-Arqueològica

i Filològica de l'IEC, aquesta darrera amb tres àrees d'estudi: Història, Art i Arqueologia, i Llengua i Literatura. Com que les societats filials havien anat perdent empena, calia fer alguna cosa per a revitalitzar-les i, per això, ell mateix explica que: *“El president de l'IEC, Enric Casassas, desitjós de renovar la SCEH, va demanar, al final de l'any 1984, a Josep Massot que es fes càrrec de la Secció de Llengua i Literatura de la Societat [...]. El 1985, per iniciativa de Casassas, s'havia format una Comissió Gestora de la SCEH, presidida per Manuel Mundó [...], amb Josep M. Salrach com a vicepresident de la Secció d'Història i Josep Massot com a vicepresident de la Secció de Llengua i Literatura. Totes dues seccions actuaven autònomament i, de fet, aviat Mundó expressà el seu desig que la Secció de Llengua i Literatura es convertís en societat independent, cosa que es concreta al final de 1986. La nova societat fou adscrita a la Secció Filològica”* (MASSOT, 2007, 52). Mundó ho veié factible per la gran activitat desenvolupada pels seus membres en aquest període de funcionament autònom, en què Massot hi devia fer un bon paper. Bové recordava que, en la SCEH, havia esmerçat *“una infinitat d'hores i esforços per fer que tot funcionés bé i per mantenir una qualitat científica excel·lent, gràcies a la seva capacitat de treball i a la generositat i la volun-*

tat d'ajudar tothom que li són habituals”. (BOVÉ, 2021, 315).

Però el procés no s'atura aquí i, a partir d'aquesta Secció de Llengua i Literatura de la SCEH, ara ja força independent, aquest mateix any Massot funda, juntament amb Max Cahner, Teresa Cabré, Josep Moran i Lola Badia, la Societat Catalana de Llengua i Literatura (SCLL), sota l'aixopluc de la Secció Filològica de l'IEC. La presentació oficial de la Societat es feu el 5 de novembre del 1986. I ell en fou el primer president (1987-1990) i el vicepresident (1995-2002), a més de dirigir-ne la revista *Llengua & Literatura* durant vint-i-quatre anys. S'hi va implicar, doncs, de ple, com solia fer sempre.

El 1991, un cop deixada la presidència de la SCLL, entra a ser membre numerari de la Societat Verdaguer de la Universitat de Vic, i esdevé conservador i editor de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC). Pel que fa a la Societat, Maria Àngels Verdaguer ens explica que Josep Massot *“era membre de la Societat Verdaguer des de la primera ampliació feta el novembre de 1991. No hi va tenir càrrecs, però n'era membre actiu sempre”*.¹ A més, alguna de les reunions plenàries que van celebrar es van poder fer gràcies a

1) «Creació de la Societat Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 6 (1991), 209.
raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/67614

les seves gestions, com ara les de Montserrat (2004) i Poblet (2005). També va participar en el IV Col·loqui del 1995 amb el treball “Jacint Verdaguer i la poesia popular”. I va tenir un paper rellevant en la preparació de les Jornades d’Intercanvi Cultural que organitzen la Societat Verdaguer, la Societat Catalana de Llengua i Literatura, i la Càtedra Verdaguer d’Estudis Literaris: el 2006 a Mallorca i Menorca, el 2007 a València, el 2008 a Eivissa i el 2010 a Formentera. En la de Mallorca hi va fer la conferència: “Verdaguer i Mallorca”, i en la de València: “Joan Fuster i Serra d’Or”.² Gràcies a ell, la Societat Verdaguer va col·laborar amb les Publicacions de l’Abadia de Montserrat en la publicació del volum de Joaquim Molas (2014): *Llegir Verdaguer*.

Finalment, el 1999 és nomenat membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica (SHA) de l’IEC, i el 24 de febrer del 2000 llegeix el seu discurs de recepció “Antoni M. Sbert, intel·lectual i polític”. Hi ostentarà els càrrecs de tresorer (2001-2002), secretari (2002-2006), vicepresident (2006-2014) i president (2014-2018). Sobre aquesta època afirmava Antoni Simón: “*Indubtablement, la dedicació del pare Massot a la Secció durant aquests anys ha suposat un munt de realitats tangibles, en forma de gestió institucional, recer-*

ca científica, presentacions, conferències i publicacions en el marc de l’IEC. Però voldria remarcar que, a més de tot això, el pare Massot ha aportat capital intangible a la Secció en forma d’equilibri, autoritat moral i, sobretot, en capacitat d’escoltar i comprendre les persones.” (SIMON, 2021, 198-199). Treballa, concretament, en l’àrea d’Història de la Literatura d’aquesta Secció, per exemple, com a director de la reedició de les quatre cròniques que duïen a terme Miquel Coll i Alentorn, i Ferran Soldevila.

A l’Institut d’Estudis Catalans també forma part del Consell editor i és un component habitual dels jurats que en concedeixen els premis. A més, com a president de la Secció Històrico-Arqueològica esdevé membre nat del Patronat de la Fundació Mercè Rodoreda (FMR), concebuda per l’IEC amb la finalitat de difondre l’obra i les traduccions de l’autora. En deixar aquesta presidència el 2018, n’és nomenat *patró electiu*, i continua formant part del seu Comitè Tècnic, tal com havia fet des del 2015.

Ultra ser membre de l’IEC, amb tot el que això comporta, encara no ha arribat a una altra institució cabdal en l’estructuració del món de les humanitats, la Reial Acadèmia de Bones Lletres (RABL), nascuda el 1700, un cop Barcelona va ser privada de la universitat. Eulàlia Duran, Josep Romeu i Ma-

2) Pròleg de Ramon Pinyol al llibre *Dotze primeres Jornades d’Intercanvi Cultural (2006-2018)*.

nuel Riu el proposen com a acadèmic numerari, amb la Medalla XXVI, el 19 d'octubre del 2000. És elegit per unanimitat aquell mateix dia però no hi ingressa fins el 6 de juny del 2022, amb la conferència “Els viatges folklòrics de Marià Aguiló”. És contestat per Joaquim Molas. Com en altres ocasions, de seguida s’hi implica en feines de gestió, forma part del consell editor del butlletí i esdevé secretari de la Junta de Govern (2006-2017). Riquer recorda que havia “*participat intensament en les activitats de l’Acadèmia, presentant diferents comunicacions a les sessions ordinàries, pronunciant tres respostes a discursos d’ingrés d’acadèmics, col·laborant al Butlletí, codirigint el*

Diccionari Biogràfic [...] i exercint de secretari de la Junta de Govern durant onze anys” (RIQUER, 2021, 43-44). I Lola Badia reconeix que “*en determinades actituds de la institució hi ha un abans i un després de l’arribada de Josep Massot*” (BADIA, 2021, 140-141).

A més, en aquest repàs no podem oblidar que la seva relació amb Palma passa per la Societat Arqueològica Lul·liana, de la qual va ser soci corresponent durant dècades i en el butlletí de la qual va fer diverses aportacions, com les de 1995 i 2006.

Acabo aquesta relació d’institucions que van gaudir de la col·laboració, la tenacitat, la saviesa i el bon caràcter

del pare Massot, amb una precisió sobre l'abast que van arribar a tenir. Ell mateix diu això a l'hora de fer extensius els seus agraïments a: “les diverses associacions de catalanística d'arreu del món amb qui he mantingut una relació constant i enriquidora, als Estats Units i al Canadà, a la Gran Bretanya, a Itàlia, a Alemanya i a França”.³

PREMIS PROMOGUTS

Crítica Serra d'Or

Premi de “consagració Intel·lectual” dels estudiosos (MASSOT, 2016, 17) i de construcció “de prestigi” social (MIRA, 2016, 31), que sorgeix en resposta a allò que havia proposat Molas (MASSOT, 2016, 151) de separar els premis comercials i els intel·lectuals. Van ser fruit de la iniciativa privada, concretament d'un grup d'estudiosos que s'aplegava en la revista *Serra d'Or*, i que estaven i estan sota l'empara dels abats de Montserrat. Durant molts anys eren els únics que es donaven i són els més antics de l'àmbit català (1967), amb el mèrit afegit d'haver-se iniciat enmig de la dictadura, haver-se convocat cada any des d'aleshores i no anar associats a cap recompensa crematística.

“En un moment en què la nostra identitat nacional és amenaçada per cir-

*cumstàncies molt diverses, que no cal detallar, necessitem com mai uns models que ens donin fe i esperança en el present i en el futur del nostre poble; que siguin exemple de fidelitat insubornable al nostre país, a la nostra llengua i a la nostra cultura, que treballin amb totes les forces per suprimir divisions i enfrontaments i per promoure accions positives per al bé de tots.”*⁴ En aquestes paraules seves trobem la raó última d'aquests guardons.

El premi recau sobre un autor vivent que hagi publicat, en el darrer any, una obra referida a àmbits diferents: literatura i assaig, literatura infantil i juvenil, teatre, o recerca. Entre els qui n'han estat jurats i els qui hi han estat premiats, es compten les primeres espases de la nostra cultura. El pare Massot hi té un paper destacat, primer com a membre del jurat de l'àrea de Recerca (1973-1990) i després com a factòtum del premi pel fet de ser el director de la revista mensual *Serra d'Or* (1995-2022) a què està lligat.

Valeri Serra i Boldú de cultura popular

Potser un dels aspectes que ha quedat més amagat en les miscel·lànies i home-natges fets a Massot són els estudis de folklore, més enllà de la seva feina en l'Obra del Cançoner Popular de Catalu-

3) Precisió feta en la lliçó magistral del doctorat *honoris causa* per la Universitat de les Illes Balears, 1999, 2. www.uib.es/digitalAssets/271/271369_llico.pdf

4) Miralles, en la seva *laudatio*, recorda que ho va dir Massot en referir-se a un dels seus mestres, Josep Maria Casacuberta.

Premi Serra d'Or a Joana Raspall.

Premi Valeri Serra i Boldú, 1997.

nya. Però no podem oblidar que quan tenia 19 anys ja va realitzar un treball de camp sobre la balada, tal com recorda Simbor,⁵ i que es va interessar pels glossadors de Pòrtol, i per les cançons i els glossats sobre la guerra civil. M'agradaria testificar que durant totes les sessions de deliberació del Premi Serra i Boldú, remenant i analitzant totes les temàtiques que aquest àmbit d'estudi ofereix, sempre va fer aportacions avalades per uns amplis coneixements en la matèria i unes referències bibliogràfiques molt atinades. Era un camp que l'apassionava i en el qual se sentia ben còmode, intel·lectualment parlant.

El 1999, en la lliçó del doctorat honoris causa de la Universitat de les Illes Balears,⁶ Massot fa una declaració d'intencions en aquest sentit: *"Deixau-me també, en aquest moment, donar les gràcies a totes les persones que, d'una manera o d'una altra, han contribuït, ja des de la meua infantesa, a encarrilar la meua vocació múltiple, però no contradictòria sinó harmònica, de filòleg, de folklorista,⁷ de lingüista i d'historiador."*

Crec, doncs, que no ha d'estranyar gens que s'impliqués com ho va fer en la reorientació i l'impuls dels Premis Valeri

Serra i Boldú de cultura popular, que, com ens recorda Miró (MIRÓ, 2009, 22), foren una iniciativa de l'Institut de Batxillerat Lo Pla d'Urgell, de Bellpuig, l'any 1983. Volien fer valer els treballs sobre l'Urgell, entès com a espai social i cultural. Els van convocar durant un quadrienni però van patir una parada d'un parell d'anys. El 1988, tanmateix, l'Ajuntament els revifà amb modificacions que els van configurar tal com són ara: abast geogràfic dels països catalans; temàtica sobre la cultura popular, modalitats adulta i infantil; homenatge anual a una figura destacada i propera amb la publicació d'un opuscle, *Gent de casa*, sobre la seva obra; i lliurament del premi coincidint amb la festa dels Dolors, la més arrelada de la població. El 1997 reberen una empena institucional amb la incorporació de la Generalitat en el projecte i en la dotació econòmica. I el 2009 gaudiren d'un guardó propi gràcies a l'escultura de Carles Teixidó.

L'adhesió i ajuda de Massot en aquests premis van ser totals, com sempre, a través de l'edició de l'obra guanyadora, en la varietat adults, en les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Sovint anant molt més enllà del simple editor, i establint una relació personal amb els autors d'arreu del país, tot fent-los observacions i retocs ben adequats en els textos. Quan veia les 150 pàgines d'un treball de camp o d'una recerca acadèmica presentada ja imaginava la forma

5) A la *laudatio* que li va dedicar amb motiu de la concessió del doctorat *honoris causa* per la Universitat de València. Vicent Simbor, *Laudatio*, 5.

www.uib.es/digitalAssets/271/271369_llico.pdf

6) Vicent Simbor, *Laudatio*, 1.

7) La remarca és meua.

que prendria com a llibre i les possibilitats engrescadores que oferiria al lector. A més, habitualment tenia referències directes o indirectes dels participants, i ens podia fer cinc cèntims de les seves vides i relacions, acadèmiques i personals. Aquí és on es veia com podia desplegar una mirada panoràmica sobre el país, cosa que feia evident el munt de quilòmetres i viatges que hi havia fet al llarg dels anys des de les diverses associacions i institucions que l'havien acollit.

L'equilibri entre territoris no va ser mai estrany a aquesta mirada, per això hi podem trobar aportacions dels Pirineus però també de l'Algüer, del Principat però també de les Illes i el País Valencià. Miró ens recorda la temàtica dels treballs guardonats i les disciplines implicades, és fàcil reconèixer-hi la diversitat i l'abast aconseguits. Pel que fa als temes, van des de gèneres de la tradició oral (endevinalles, proverbis, nades, glossats, cançons, rondalles i llegendes), fins a activitats lúdiques (festes tradicionals) i productives (feines i processos agraris i ramaders, arquitectura tradicional rural, i apropiació de l'entorn) —sense oblidar-nos dels dedicats a la història de les matèries, i als personatges i grups que hi senyoregen. I tot això des de diverses disciplines, com ara la lingüística, la literatura, la història, l'antropologia i la biologia (MIRÓ, 2009, 24-25). Vet aquí el resultat de tot plegat

en una col·lecció inigualable anomenada *Biblioteca de cultura popular Valeri Serra i Boldú*, fruit d'aquests trenta-set anys de col·laboració entre l'Ajuntament de Bellpuig i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat sota la batuta indispensable, fins a la convocatòria de l'any passat, del pare Massot:

- 1) BASSOLS PUIG, Margarida (1990): *Anàlisi pragmàtica de les endevinalles catalanes*.
- 2) SOLÉ MAURI, Belén (1991): *Festa i ideologies a Lleida*.
- 3) JANER, Maria de la Pau (1992): *Les rondalles del cicle de l'espòs transformat*.
- 4) BONET Galobart, Maria dels Àngels (1993): *Etnobotànica a la vall del Tenes*.
- 5) CALVO CALVO, Lluís (1994): *Tomàs Carreras Artau o el temps de l'etnologia catalana*.
- 6) ORIOL CARAZO, Carme (1995): *El cançonier nadalenc català al Principat de Catalunya (1853-1951)*.
- 7) CONCA, Maria i GUIA, Josep (1996): *Els primers reculls de proverbis catalans*.
- 8) ROIG VILA, Rosabel i ROIG VILA, Maria (1997): *Els oficis tradicionals de les valls de Guadalest*.
- 9) TEMPORAL OLEART, Josep (1998): *Galaxia Propp. Aspectes literaris i filosòfics de la Rondalla meravellosa*.

- 10) BARRIS DURAN, Jordi (1999): *La masia Miravall*.
- 11) CASANOVAS, Joan i CREUS, Joan (2000): *Més ràpids que el llamp, més vius que el foc. Petits éssers fantàstics en l'àmbit lingüístic català*.
- 12) ESPUNYES, Joan (2001): *Segrada, motarrots i llegendes de l'Alt Urgell*.
- 13) ARMANGUÉ, Joan (2002): *L'escola algueresa d'estudis de cultura popular (1778-1908)*.
- 14) FIGUERES ALABALL, Lluís (2003): *El procés de la fusta al Pirineu català*.
- 15) ALBERO POVEDA, Jaume (2004): *Les rondalles meravelloses i llegendes d'Enric Valor*.
- 16) SERRÀ CAMPINS, Antoni (2005): *Els glosats de tristor. Una forma primordial de poesia elegíaca*.
- 17) CERDÀ, Jordi (2006): *Les misses de Sant Amador: purgatori i cultura popular*.
- 18) PEDRALS, Xavier (2007): *La Fia-faia; ancestral, màgica, única*.
- 19) TOMÀS GUILERA, Jordi (2008): *El mestre Joan Tomàs i Parés: Passió per la cançó popular*.
- 20) PLANS MAESTRA, Jaume (2009): *Arquitectura tradicional rural en pedra seca a la comarca del Bages*.
- 21) ESTRUCH SUBIRANA, Maria (2010): *Mil veus de Bacus. Diccionari etnolingüístic de la vinya i el vi al Bages. Llengua, literatura i cultura tradicional*.
- 22) GARGANTÉ LLANES, Maria (2011): *Festa, arquitectura i devoció a la Catalunya del Barroc*.
- 23) OTERO ARMENGOL, Iago i BOADA JUNCÀ, Martí (2012): *El patrimoni socioecològic de la pagesia. L'exemple d'Olsinelles, al massís del Montnegre (Serralada Litoral)*.
- 24) PAYRATÓ, Lluís (2013): *El gest nostre de cada dia*.
- 25) SAMPER PRUNERA, Emili (2015): *Les rondalles de Cels Gomis i Mestre. Edició, catalogació i estudi*.
- 26) SALES DE LA CRUZ, Mònica (2016): *Quan les revistes conten rondalles*.
- 27) YSÀS TRIAS, Eloi (2017): *Els balls de l'ós. Carnavals dels Pirineus i altres festes tradicionals d'hivern europees*.
- 28) REBÉS MOLINA, Salvador (2018): *Les cançons de Teresa Gelats, mare de Joan Amades*.
- 29) VILLALBA ARASA, Laura (2019): *Adelaida Ferré i Gomis, folklorista: l'art de brodar rondalles*.
- 30) VIDAL, Vicent (2020): *Història de la literatura popular valenciana (1873-2018)*.

- 31) SANCHIS, Raül (2021): *Els altres en l'imaginari coreofestiu valencià. De l'edat mitjana a les pervivències actuals*.
- 32) NOLLA BELTRAN, Rut (2022): *Quin llamp de rondalles!. Edició, catalogació i estudi del corpus rondallístic de Serós*.
- 33) ROMA, Francesc (2023): *Les cultures de les abelles. L'apicultura tradicional a Catalunya*.

RECONeixEMENTS REBUTS

El 1961 l'IEC li atorga el primer premi de la seva trajectòria, el Jaume I, per *Aportació a l'estudi del romancer balear*. Encara no havia fet vint anys. I també el segon, un altre Jaume I, el 1969, per *Històries sobre la literatura moderna a Mallorca*.

I el primer homenatge li arriba des de Menorca el 1986, amb la concessió del títol de Membre d'honor de l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), Secció Llengua i Literatura. El 1984 havien encarregat la coordinació del monogràfic *Cultura i història a Menorca* de la revista *Randa* a Josefina Salord, i ell el presentà a Ciutadella el setembre del 1987, en el que fou, curiosament, el seu primer viatge a aquella illa veïna. Per Salord, el monogràfic és “*indestriable de la creació el 1985 del mateix IME*” (SALORD, 2021, 262). De fet, Massot va mantenir un contacte molt estret amb

la institució a través de múltiples col·laboracions. Per exemple, el 2006 l'IME organitza una jornada cultural, a què ell assisteix, en què conflueixen tres institucions que coneix bé: la SCLL, la SV i el mateix IME. Sempre establint ponts discretament.

Tres anys més tard, el 31 de desembre de 1989, rep el Premi Francesc de Borja Moll de l'Obra Cultural Balear pel conjunt de la seva obra. Segons explica en l'entrevista extensa que li fan a Memo-ro, aquest fou el premi que li va fer més alegria: “*Mira, és una cosa que mai no se t'hagués acudit i, com que en Borja Moll és una persona molt amiga i que el considerava mestre, em va fer molta il·lusió*”. Feia només dos anys que s'havia instituït el premi, i es dotava a persones o associacions “*per la seva dedicació a la normalització de la llengua, la cultura o la identitat nacional*”. Els dos anys anteriors s'havia atorgat a entitats, ell en fou el primer guardonat a títol individual.

El 1994 obté el Premi Manuel Sanchis Guarner de la Fundació Jaume I de Barcelona, per *Llengua, cultura i societat a la Mallorca contemporània*. I el mateix any per aquesta mateixa obra també li concedeixen el Crítica Serra d'Or de Recerca en Humanitats.

La Generalitat de Catalunya l'homenatja amb la Creu de Sant Jordi, màxim guardó de Catalunya, el 1996, essent

president Jordi Pujol i Soley, i conseller de Cultura Joan Guitart i Agell. “*Per la seva llarga trajectòria al servei dels Països Catalans i de la llengua i la cultura com a director, durant vint-i-cinc anys, de les Publicacions de l’Abadia de Montserrat, una de les principals editorials catalanes especialitzada en obres religioses, històriques, lingüístiques i literàries*”.⁸ I l’any següent, el 1997, el torna a homenatjar amb el Premi Nacional de Cultura Popular, dotat pel Departament de Cultura, concretament, per la recuperació i edició de l’Obra del Cançoner Popular.

El 1999 li arriben dos reconeixements des de les Illes. El primer fou el Premi *Ars Magna* de la Casa Catalana de Mallorca per la labor desplegada a Catalunya. I el segon, el doctorat *honoris causa* per la Universitat de les Illes Balears, a proposta dels departaments de Filologia Catalana i d’Estudis Històrics. En parlava, sumant-lo al Borja Moll, com el més estimat. Deia: “*La resta: si ho tens bé i, si no, no passa res [...] Allò que diuen que ningú no és profeta a casa seva, en aquest cas, no ha estat veritat.*”⁹ En defensa els mèrits el doctor Joan Miralles i Montserrat, que diu això: “*Josep Massot ha tingut una actuació decisiva en la promoció de l’activitat*

científica relacionada amb la cultura catalana, [...] ha estat un model i un exemple de gran valor, pels seus innumbrables estudis, plens d’erudició, de saviesa i d’objectivitat científica; per la seva immensa tasca d’editor [...] però també per la seva disposició a ajudar els altres investigadors amb una generositat que no té precedents, [...] des de la passió, l’entusiasme i, afegiria, el compromís cívic”.¹⁰ I des de les Illes encara rep un homenatge més el 2009, la Medalla d’Honor i Gratitude de l’Illa de Mallorca, categoria d’Or, del Consell de Mallorca.

La societat civil, a través d’Òmnium Cultural, li concedeix el 44è Premi d’Honor de les Lletres Catalanes, “*per una trajectòria de 50 anys sense vacances per la cultura catalana*”. I el 2012 passa a ser Soci d’honor de l’Associació d’Escriptors en Llengua Catalana, igual que el 2015 ho serà de la Societat Onomàstica de la Universitat de Lleida, essent secretari general Albert Turull, que ens recorda que Massot n’havia estat un dels primers socis fundadors, al costat dels nostres més coneguts cap-pares Enric Moreu-Rey, Albert Manent i Ramon Amigó.

El 15 d’abril de l’any següent la Universitat de València li atorga el doctorat *honoris causa*, amb *laudatio* de Vicent Simbor i Roig, catedràtic de Filologia

8) <https://drac.cultura.gencat.cat/handle/20.500.12368/30862#page=11>

9) Entrevista a Memoro.

www.memoro.org/es-ca/percorso_det.php?ID=%28392%29

10) www.uib.es/digitalAssets/271/271370_defensa.pdf

Catalana, que diu això sobre el conjunt de la seva producció: *“L’abast cultural, i fins i tot nacional, de tal obra ens permet de situar-la en aquella mena de panteó d’obres cimeres de la nostra filologia que tenim reservat al Diccionari de la llengua catalana de Pompeu Fabra i el Diccionari català-valencià-balear d’Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll”* (SIMBOR, 2016, 11).¹¹

I acabem fent menció dels darrers premis que obté. El primer, el 14 de juliol del 2018, per part de les vint-i-dues universitats dels Països Catalans, que li concedeixen la Medalla d’Honor de la Xarxa Vives d’Universitats (XVU), *“per la trajectòria professional i el compromís amb la ciència, la llengua i la cultura”*. L’hi lliuren a la Universitat Miguel Hernández, d’Elx. I la *laudatio*

és de Rafael Alemany, catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat d’Alacant. I el segon, tancant el cercle iniciat a l’Institut Menorquí d’Estudis el 1986 i, per tant, de les illes, és la Medalla d’Or de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears per *“la seva tasca com a investigador i estudiós rigorós i compromès, i en reconeixement d’una vida dedicada a l’estudi i a la difusió de la història, la llengua i la cultura catalanes”*. Li atorga el Consell de Govern de la Comunitat el 2019.

Finalment, l’any passat, amb motiu dels seus 80 anys, rebé diversos homenatges, entre els quals val la pena destacar el de l’IEC i la Institució de les Lletres Catalanes el 13 de desembre a la Sala Prat de la Riba de l’Institut d’Estudis Catalans, entitat ben estimada per ell i a la qual havia dedicat tants esforços.

11) www.uv.es/gpremsa/massotlaudatio

BIBLIOGRAFIA

- BADIA, 2021: Lola BADIA, “Josep Massot o el suport *sine qua non*”. A MANENT, 2021, pàg. 133-141.
- BALCELLS, ..., 2002: Albert BALCELLS, Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Vol. I (1907-1942)*. Institut d'Estudis Catalans (IEC) i Editorial Afers, Barcelona, 2002.
- BALCELLS, ..., 2007: Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO, Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Vol. II: De 1942 als temps recents*. IEC i Ed. Afers, Barcelona, 2007.
- BASSOLS, 1999: Margarida BASSOLS PUIG, “La Biblioteca de cultura popular Valeri Serra i Boldú a punt de fer 10 anys”. *Serra d'Or*, núm.455(novembre 1999), pàg. 73-74.
- BOVER, 2021: August BOVER, “El meu Josep Massot: entre les balades tradicionals i la catalanística internacional”. A MANENT, 2021, pàg. 311-316.
- CABRÉ, 1979: Maria Teresa CABRÉ i CASTELLVÍ, “A Andorra. V Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. La llengua” a *Serra d'Or*, núm. 242 (novembre, 1979), pàg. 18.
- CAVALLÉ, 2021: G. Xavier CAVALLÉ, “Josep Massot i Muntaner, monjo”. A MANENT, 2021, pàg. 407-304.
- DELERA-CARRERAS, 2016: Núria DELERA-CARRERAS i PATXOT, *Rafael Patxot i Jubert, una vida detramuntana*. IEC. Barcelona, 2016.
- GALÍ, 1986: Alexandre GALÍ, *Història de les Institucions i del Moviment Cultural a Catalunya, 1900-1936*. Fundació Alexandre Galí. Llibre XVIII. *Fundacions, premis, beques i pensions*. Barcelona, 1986.
- MANENT, 2021: Jordi MANENT, *El monjo, l'historiador i l'editor. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM). Barcelona, 2021.
- MASSOT, ..., 1979: Joaquim MOLAS, Josep MASSOT i MUNTANER (directors), *Diccionari de la literatura catalana*. Edicions 62. Barcelona, 1979

- MASSOT, 1980: Josep MASSOT i MUNTANER, *Trenta anys d'estudis sobre la Llengua i la Literatura Catalanes (1950-1980)*, volum II. *La Literatura. De l'Edat Mitjana a la Renaixença*. PAM. Barcelona, 1980
- MASSOT, 1986: Josep MASSOT i MUNTANER, apartat "Persistència i recuperació de la literatura tradicional", dins RIQUER, Martí de, COMAS, Antoni, MOLAS, Joaquim, *Història de la Literatura Catalana*, volum VIII. Ed. Ariel. Barcelona, 1986, capítol I ("La nova literatura popular: tradició i modernitat"), pàg. 11-18.
- MASSOT, 1996: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. PAM. Barcelona, 1996.
- MASSOT, 1999: Josep MASSOT i MUNTANER, *Semblances i comentaris*. PAM. Barcelona, 1999.
- MASSOT, 2000: Josep MASSOT i MUNTANER, *Antoni M. Sbert, intel·lectual i polític: discurs de recepció*. IEC. Barcelona, 2000. [Discurs de recepció com a membre numerari de la Secció Històrico-Aqueològica].
- MASSOT, 2000: Josep MASSOT i MUNTANER, "Les societats filials adscrites a la Secció Històrico-Arqueològica: la Societat Catalana d'Estudis Històrics". A *L'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2007: un segle de cultura i ciència als països catalans*. IEC. Barcelona, 2007, pàg. 51-55.
- MASSOT, 2000: Josep MASSOT i MUNTANER, "Cinquanta anys de Premis «Serra d'Or»". A *A la ciutat dels llibres. Segona sèrie*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2016, pàg. 151-199.
- MASSOT, 2000: Josep MASSOT i MUNTANER, "Els premis de la crítica «Serra d'Or». Cinquanta anys al peu del canó". A *A la ciutat dels llibres. Segona sèrie*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2016, pàg. 199-202. [Article aparegut a *Serra d'Or*, núm. 677 (maig, 2016), pàg. 17-26.]
- MASSOT, 2000: Josep MASSOT i MUNTANER, "Paraules de benvinguda amb motiu del lliurament dels Premis Serra d'Or 2019". A *A la ciutat dels llibres. Quarta Sèrie*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2019, pàg. 213-215.
- MASSOT, 2001: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Segona sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2001.

- MASSOT, 2003: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Tercera sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2003.
- MASSOT, 2004: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Quarta sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2004.
- MASSOT, 2005: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Cinquena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2005.
- MASSOT, 2006: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Sisena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2006.
- MASSOT, 2007: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Setena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2007.
- MASSOT, 2008: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Vuitena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2008.
- MASSOT, 2010: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Novena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2010.
- MASSOT, 2011: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Desena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2011.
- MASSOT, 2012: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Onzena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2012.
- MASSOT, 2013: Josep MASSOT i MUNTANER, *Escriptors i erudits contemporanis*. Dotzena sèrie. PAM. Montcada i Reixac, 2013.
- MASSOT, 2014: Josep MASSOT i MUNTANER, *Rafael Patxot i Jubert, el savi, el mecenes, el patriota*. PAM. Montcada i Reixac, 2014.
- MASSOT, 2015: Josep MASSOT i MUNTANER, *A la ciutat dels llibres*. Primera sèrie. PAM. Barberà del Vallès, 2015.
- MASSOT, 2016: Josep MASSOT i MUNTANER, *A la ciutat dels llibres*. Segona sèrie. PAM. Barberà del Vallès, 2016.
- MASSOT, 2019: Josep MASSOT i MUNTANER, *A la ciutat dels llibres*. Tercera sèrie. PAM. Barberà del Vallès, 2019.

- MASSOT, 2020: Josep MASSOT i MUNTANER, *A la ciutat dels llibres*. Quarta sèrie. PAM. Barberà del Vallès, 2020.
- MASSOT, 2021a: Josep MASSOT i MUNTANER, *A la ciutat dels llibres*. Cinquena sèrie. PAM. Barberà del Vallès, 2021.
- MASSOT, 2021b: Josep MASSOT i MUNTANER, *Caçadors de Cançons, les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya 1920-1940*. PAM. Barberà del Vallès, 2021.
- MASSOT, 2022: Josep MASSOT i MUNTANER, *A la ciutat dels llibres*. Sisena sèrie. PAM. Barberà del Vallès, 2022.
- MIRA, 2016: Joan Francesc MIRA, "Cinquanta anys de Premis Crítica «Serra d'Or»", *Serra d'Or*, núm. 677 (maig, 2016), pàg. 31.
- MIRÓ, 2009: Ramon MIRÓ i BALDRICH, "Doble celebració del Premi Valeri Serra i Boldú de Cultura Popular". *Serra d'Or*, núm. 597 (setembre, 2009), pàg. 22-25.
- PINYOL, 2021: Ramon PINYOL, "Josep Massot, president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC". A MANENT, 2021, pàg. 49-54.
- Riquer, 2021: Borja de Riquer, "Josep Massot i l'Acadèmia de Bones Lletres". A MANENT, 2021, pàg. 41-48.
- SALORD, 2021: Josefina SALORD, "Josep Massot i Muntaner i Menorca: mestratge i generositat". A MANENT, 2021, pàg. 261-269.
- SERRA D'OR, 2022: SERRA D'OR, "Adéu Josep". núm. 750 (juny 2022). [Hi intervenen Bernat Juliol, Josep M. Soler, Laura Borràs, Jordi Manent, Paul Preston, Núria Mañé, Joandomènec Ros, Joan Mas i Francesc-Marc Álvaro, entre d'altres].
- SIMON, 2021: Antoni SIMON i TARRÉS, "El pare Massot i la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC". A MANENT, 2021, pàg. 195-202.

PÀGINES WEB

- ASSOCIACIÓ D'ESCRITORS EN LLENGUA CATALANA-MEMORO CATALUNYA, *Josep Massot i Muntaner*. [Entrevista extensa]. www.memoro.org/es-ca/percorso_dett.php?ID=%28392%29 [Consulta: 4 d'octubre 2022].
- MASSOT, 1999: Josep MASSOT i MUNTANER, "L'obra del cançoner popular de Catalunya i les Illes Balears". Palma, 18 de juny de 1999. [Lliçó amb motiu de la concessió del doctorat honoris causa per la Universitat de les Illes Balears]. www.uib.es/digitalAssets/271/271369_lli-co.pdf [Consulta: 20 d'octubre de 2022].
- NÚVOL, 2016: NÚVOL, *Premis Crítica Serra d'Or, 50 anys compromesos amb la cultura*. Barcelona, 5 de maig 2016. www.nuvol.com/serra-dor/premis-critica-%C2%ABserra-dor%C2%BB-50-anys-compromesos-amb-la-cultura-35775 [Consulta: 1 d'octubre 2022]
- SERRA D'OR, 2016: SERRA D'OR, "Cinquanta anys de Premis Crítica «Serra d'Or»". *Serra d'Or*, núm. 677 (maig, 2016). projectetrac.es.uab.cat/tracesbd/serrador/2016/serrador_a2016m5n677p353.pdf [Consulta: 19 de set 2022]
- SIMBOR, 2016: Vicent SIMBOR i ROIG, *Laudatio. Discurs del Dr. Vicent Simbor Roig en el solemne acte d'investidura con a Doctor "honoris Causa" del Dr. Josep Massot i Muntaner*. València, 15 d'abril de 2016. www.uv.es/gpremsa/massotlaudatio [Consulta: 3 d'octubre 2022]

AJUNTAMENT DE BELLPUIG

Diputació de Lleida

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCs

Fundació Pública de la Diputació de Lleida